

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Pražské svatodušní bouře v roce 1848

Michael Michner

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

Pražské svatodušní bouře v roce 1848

Michael Michner

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury

Plzeň, duben 2016

.....

Touto cestou bych rád poděkoval doc. PhDr. Miroslavu Šedivému, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

OBSAH

1	ÚVOD	6
2	PRAŽSKÉ UDÁLOSTI, KTERÉ PŘEDCHÁZELY ČERVNOVÉMU POVSTÁNÍ	9
2.1	Schůze ve Svatováclavských lázních a první petice.....	9
2.2	Druhá pražská petice	14
2.3	Další významné české události mezi dubnem a květnem roku 1848	16
3	ZASAHUJÍCÍ PRAŽSKÁ VOJENSKÁ POSÁDKA A REVOLUCE ...	19
3.1	Rakouská armáda.....	19
3.2	Povstalci.....	22
4	ČERVNOVÉ SVATODUŠNÍ BOUŘE.....	25
4.1	Kníže Windischgrätz v Praze	25
4.2	Sbratřovací mše na Koňském trhu.....	27
4.3	Průběh povstání	29
4.4	Závěrečné dny.....	39
4.5	Následky svatodušní bouří	42
5	ZÁVĚR	45
6	SEZNAM KOUŽITÝCH ZDROJŮ	50
7	RESUMÉ	52
8	PŘÍLOHY	54

1 ÚVOD

Revoluční vlna se již od počátku roku 1848 začala šířit Evropou a nevyhnula se ani Čechám. Události inspirované děním v jiných zemích nabraly rychlý spád, který vyústil k několika akcím, které se snažily o částečnou autonomii Čech v rámci na Rakouském císařství. Věci se vyvíjely slibně, ale vše překazily pražské červnové svatodušní bouře, kterými české revoluční hnutí vyvrcholilo. Toto povstání souviselo rovněž s následujícím děním v evropském kontextu a stalo se významným mezníkem české historie v 19. století.

Cílem bakalářské práce je analyzovat příčiny, průběh a důsledky pražského povstání, které probíhalo od 12. do 17. června v revolučním roce 1848, známého též jako „Svatodušní bouře“. Práce se dále zaměřuje na hlavní aktéry a jejich role při červnové revoluci. Nechybí ani přehled nejdůležitějších českých událostí, které se výrazně podepsaly na vypuknutí červnového povstání.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První z nich se věnuje českému prostředí přibližně od počátku března až do konce května roku 1848. V tomto rozpětí souhrnně popisuje nejpodstatnější události, neboť některé svým průběhem výrazně přispěly k samotnému vypuknutí pražské revoluce.

Druhá kapitola se snaží přiblížit organizaci, počet a výzbroj obou soupeřících táborů. Na jedné straně stály vojenské oddíly pravidelné rakouské armády a na té druhé bránící se pražští povstalci.

Třetí a zároveň hlavní kapitola je kvůli svému delšímu rozsahu přehledně rozdělena na několik podkapitol. První podkapitola popisuje pražskou situaci několik dní před vypuknutím povstání a návrat vrchního generála pro Čechy knížete Windischgrätze. Druhá podkapitola se věnuje slavnostní sbratřovací mši, která se konala na Koňském trhu (Václavském náměstí), a následnému protestu před budovou generálního velitelství, kde také došlo k prvnímu střetu mezi armádou a pražským obyvatelstvem, což zapříčinilo vypuknutí svatodušních bouří. Třetí podkapitola se zaměřuje na celkový průběh povstání ovlivněný několika překvapivými zvraty, na kterých se nepřímo podílela také vídeňská

vláda. Ve čtvrté podkapitole se čtenář dozví o vývoji rozhodujících dvou dnů povstání, které vyvrcholilo kapitulací města. Poslední podkapitola rozebírá následky a dopad porážky svatodušních bouří nejen na Prahu, ale rovněž na celé české hnutí.

Při zpracování bakalářské práce jsem čerpal převážně z české a německé literatury. Za nejvýznamnější publikaci pro sepsání své práce považuji především knihu od Oldřicha Mahlera a Miroslava Brofta s názvem *Události pražské v červnu 1848*, která podává stručný přehled celého roku a dále se zaměřuje především na červnovou Prahu, kde se vrcholem stalo vypuknutí svatodušních bouří. Autoři rovněž popisují stav rakouské armády a pražskou vojenskou posádku před vypuknutím bojů. Z komplexní literatury, věnující se nejdůležitějším českým událostem celého roku 1848, bylo použito hned několik titulů. Především kniha *Český rok 1848* napsaná Františkem Roubíkem nebo *České hnutí roku 1848* od autora Karla Kazbundy. První jmenovaná líčí podrobný popis průběhu revolučního roku 1848 v Čechách od smrti Františka I. až k potlačení svatodušních demonstrací v Praze a stíhání českých revolucionářů v roce 1849. Druhá pak charakterizuje české prostředí a zejména pražské události od prvních březnových dnů, přes pražské petice, vydání kabinetního listu a červnového povstání, až po říjnovou revoluci ve Vídni. Revolučními událostmi v Čechách se rovněž zabývá studie *Revoluční léta 1848–1849 a české země*, kterou publikoval historik Jiří Štaif. Ten ve své práci stručně a výstižně popisuje to nejdůležitější z českých dějin roku 1848, například postup české revoluce, první ústavodárný říšský sněm a vše zakončuje pražským májovým spiknutím. Pražskému povstání a také jeho následkům je věnovaná kniha od Anny Bajerové s názvem *Svatodušní bouře v Praze r. 1848 ve světle soudního vyšetřování*. Autorka podává podrobný přehled pražského červnového povstání, reakci venkova a z větší části uvádí průběh vyšetřování všech významných osobností, které se na českém hnutí v roce 1848 podílely. Tématu se rovněž věnuje Arnošt Klíma, který se ve své publikaci *Rok 1848 v Čechách* obsáhle popisuje vývoj české utvářející se politické scény, převážně od března do května. V druhé knize, pojmenované *Revoluce 1848 v českých zemích*, pak podává ucelený přehled

všech českých událostí v tomto roce a podstatná část je věnována rovněž červnové revoluci. Dále bylo čerpáno z monografie Josefa Kolečky, zaměřující se na revoluční vlnu v celém rakouském císařství, příhodně pojmenovaná *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848–1849*, kde jde především o jednotlivé rakouské země a jejich národnostní boje proti útlaku monarchie. Z německy psané literatury jsem použil několik monografií od autorů jako Robert Endres, Ernst Fischer nebo Karl Kreibich, kteří se ve svých knihách zabývají problematikou revoluce 1848–1849. Z německých článků mohu uvést například dvě studie ze sborníku *1848. Revolution in Europa. Verlauf, politische Programme, Folgen und Wirkungen* od historiků Jana Havránka a Milana Hlavačky.

2 PRAŽSKÉ UDÁLOSTI, KTERÉ PŘEDCHÁZELY ČERVNOVÉMU POVSTÁNÍ

2.1 Schůze ve Svatováclavských lázních a první petice

Rok 1848 se již od začátku nesl v duchu evropských revolucí. Způsobila to především dlouhodobější nespokojenost širších vrstev obyvatelstva, která se dovolávala výrazných změn stávajících absolutistických nebo poloabsolutistických systémů. Už v roce 1847, před kterým došlo v některých zemích k neúrodě, začala revoluční myšlenka gradovat a bylo jen otázkou času, kdy vyvrcholí. Již v lednu roku 1848 to byla Itálie, kterou v únoru následovala Francie a postupně se revoluční vlna začala šířit téměř po celém kontinentě. Nevyhnula se ani habsburské monarchii a Čechám.¹

Zprávy o revolucích se od počátku roku dostávaly také do Čech. V této době zastávaly hlavní informační funkci o zahraniční situaci tištěné brožury, které byly importovány především ze sousedních německých zemí. Nemalou informační hodnotu představovaly také noviny, jednalo se hlavně o *Pražské noviny*, které vedl Karel Havlíček Borovský. Nicméně novinové články obsahovaly pouze určité informace povolené státní cenzurou. Dostával se sem i tisk ze zahraničí, ale pouze v nepravděpodobné a omezené míře. To vedlo ke zvýšení bezpečnostních opatření, která se týkala hlavně Prahy, kde byl ohlas evropských událostí nejhlasitější. V permanenci byla zvláště policie, která pečlivě sledovala změny veřejné nálady. Pražské obyvatelstvo nejvíce ovlivnil úspěch únorové revoluce ve Francii a následné vyhlášení republiky. Tyto události odstartovaly sérii revolucí i v dalších evropských státech. Nejprve v jižním Německu, kde se vytvářely hromadné petiční protesty za prosazení liberalismu, které se postupně rozšířily do ostatních států a nevyhnuly se ani Čechám.²

Počátkem března 1848 se o neklidných událostech za hranicemi císařství začalo hovořit také v české metropoli. Jelikož to přísný policejní režim příliš nedovoloval, scházeli se lidé k politickým diskuzím především v pražských

¹ KOLEJKA, Josef, *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848–1849*, Praha 1989, s. 35–38.

² ŠTAIF, Jiří, *Revoluční léta 1848–1849 a české země*, Praha 1990, s. 15–17.

hospodách a kavárnách. Hlavní probíranou záležitostí mezi měšťany se stala konstituce, i když někteří lidé vlastně pořádně nevěděli, o co se ve skutečnosti jedná. Část těchto hospodských a kavárenských debaterních společností vznikla již v roce 1847, kdy se jejich počet odhadoval na šedesát.³ Bylo téměř jisté, že tato atmosféra povede k razantnější veřejné akci. K té se jako jediný odhodlal pražský spolek radikálů s názvem *Repeal*. Ti se scházeli v hostinci *U Zlaté váhy*, který se nacházel na rohu Zelného trhu a Havelské ulice. Mezi čelní představitele patřili například Vilém Gauč, František Havlíček, Karel Sabina nebo německý zástupce Ludvík Ruppert.⁴ Rozesílání pozvánek na „první veřejnou schůzi“ začalo již 6. března a 8. března se po Praze objevilo několik tisíc plakátů, o které se postaral mladý radikál Josef Václav Frič a jeho vysokoškolští přátelé.⁵ Nezahálela ani česká šlechta, která jednala s Vídní o vyhlášení mimořádného sněmu, kde by se sešli zástupci všech stavů, ale bez úspěchu, a proto od této myšlenky upustila.⁶

Jako nejvhodnější místo pro konání schůze byl vybrán sál pražských Svatováclavských lázní, kde se v sobotu 11. března od 18:00 mělo veřejné shromáždění uskutečnit. Organizátoři se snažili především o účast středních vrstev obyvatelstva. Hlavním cílem shromáždění bylo sestavení petice s politickými požadavky, které měly být následně doručeny do Vídně císaři.⁷ Jelikož se pražští liberálně uvažující občané, kteří se scházeli v hostinci Petra Fastera *U Zlaté husy*, báli velkého radikálního vlivu repealistů, rozhodli se pro spolupráci na organizování schůze ve Svatováclavských lázních. Budoucí velice významní čeští liberální politici se k petičnímu hnutí přidali až o něco později. Jednalo se zejména o JUDr. Františka Braunera, JUDr. Adolfa Pinkase a JUDr. Alois Pravoslava Trojana.⁸ Ačkoli většinu petičních požadavků, které se měly předčítat na schůzi ve Svatováclavských lázních, sestavovali repealisté, nebyli si jisti některými politickými body. Proto se rozhodli požádat o opravu a

³ Tamtéž, s. 16–17.

⁴ KAZBUNDA, Karel, *České hnutí roku 1848. Podle nových archivních pramenů povahy úřední*. In: Český časopis historický 34, 1928, 1, s. 50.

⁵ KLÍMA, Arnošt, *Rok 1848 v Čechách*, Praha 1948, s. 25–26.

⁶ MAHLER, Oldřich, BROFT, Miroslav, *Události pražské v červnu 1848*, Praha 1989, s. 106.

⁷ ŠTAIF, s. 17–18.

⁸ KLÍMA, s. 29–30.

přepřerování petice do vyhovující verze známého právníka JUDr. Františka Braunera, ten nějaké požadavky vyřadil a jiné upravil do přijatelnější podoby.⁹

Pozvánky do Svatováclavských lázní vzbudily u představitelů rakouské státní správy obavy. V první řadě se nemohli rozhodnout, zda veřejné shromáždění nechají vůbec proběhnout. Městský purkmistr Josef Müller byl ochoten raději podstoupit vojenský zásah a pozatýkat organizátory, než nechat pochybnou akci proběhnout. Konečné rozhodnutí vyslovil prezident zemského gubernia a nejvyšší purkrabí v jedné osobě hrabě Rudolf Stadion. Rozhodl se pro konání akce s tím, že vše jistě proběhne v klidu a pořádku. Neváhal ale také informovat policii a armádu, která měla vyhlášenou pohotovost a byla v případě nějakých nepokojů připravena ihned zasáhnout.¹⁰ Jelikož se Brauner samotné schůze odmítl účastnit, převzal předčítání petice Trojan. Ten si pro jistotu, kdyby došlo k nějakým výtržnostem, nechal od organizátorů zaručit udržení pořádku. Později vyhledal purkmistra Müllera, aby si od něho pod podmínkou zaručení veřejného klidu vynutil povolení pro konání schůze ve Svatováclavských lázních. Zasluhou této akce se „první“ veřejné shromáždění pražského obyvatelstva mohlo uskutečnit bez obav z policejního nebo vojenského zásahu.¹¹

Večer 11. března byl lázeňský sál zaplněn do posledního místa.¹² Některé zdroje dokonce tvrdí, že se ten večer sešlo až 3000 lidí, a kdyby nebylo velice špatné počasí, přišlo by se jich ještě více. Celou schůzi řídil Fastez, ale nejvýraznější osobností byl Trojan. Hlavní náplní schůze se dle očekávání stala samotná petice, kterou pořadatelé předčítali v českém i německém jazyce. Ta zněla takto: „1. Aby utužen a pojištěn byl swazek mezi zeměmi k České Koruně náležejícím, Čechy, Morawou a Slezskem, a ty, aby zastáwány byly od sněmu, každého roku buď w českém neb morawském hlavním městě shromážděného. 2. Aby tyto země administratiwně spojeny byly a zodpowědné politické, právní a finanční centrální auřady aby se w Praze pro ně zawedly. 3. Aby stawowské

⁹ ROUBÍK, František, *Český rok 1848*, Praha 1948, s. 75–76.

¹⁰ UDALCOV, Ivan I., *Z dějin národních a politických bojů v Čechách roku 1848*, Praha 1954, s. 46–47.

¹¹ MAHLER, s. 111.

¹² ŘEZNIČEK, Václav, 1848. *Denopis důležitých a důležitějších událostí roku toho především v Praze*, Praha 1897, s. 8.

zřízení království doplněno bylo swobodně wolenými wyslanci všech měst a okresů wenkowských. 4. Aby byla auplná rownopráwnost české národnosti s německou we všech českých zemích, školách i auřadech. 5. Uspořádání soudnictwí: wyzdwižení priw. Saudů, zawedením neodwislých okresním auřadům a weřejných austním jednáním. 6. Wšeobecné wykoupení z roboty a jiných urbárních povinností, wyzdwižením poddanosti, stejné postawení gruntowní majetnosti z ohledu práw i břemene, bezwýmínečná záwaznost k stawu wojenskému losowáním a co možná nic delší než 4 letau službau. 7. Aby byly zawedeny městské a wesnické obce a ty aby sprawowány byly od swobodně wolených municipiálních auřadů. Aby zřizeny byly komunální (obecní) gardy. 8. Aby se auřady obsazowaly domácím lidem, majícím stejně dokonalou známost obou w zemi panujících jazyků. 9. Swoboda tisku s repressiwními zákony proti nadužíwání. 10. Aby taxowní a kolkowní zákony byly opraweny a potrawní daň zrušena. 11. Swobodné práwo shromažďowat s a zadáwat přípisy, swatosttajemstwí dopisů, pojištění osob proti zatknutím bez předešlého soudního uznání neb dostižení zločinu. 12. Auplnau swobodu všech náboženských wyznání.“¹³ K jednotlivým projednávaným petičním bodům se objevilo několik poznámek, takže se petice musela ještě o několik dalších požadavků doplnit. Z tohoto důvodu byl zvolen *Svatováclavský petiční výbor*, který měl připravit konečné znění textu a následně jej vyvěsit na určených místech k veřejnému podepisování. Do výboru se dostalo jen pár Němců, většinu osazenstva tvořili Češi z řad pražských známých občanů. Zvoleni byli například Brauner, Fastei, JUDr. Josef Frič, Němec Vilém Gabler, Pinkas a Trojan, šlechtu zastupoval hrabě Jiří Buquoy, hrabě Vojtěch Deym, baron Karel Drahomír Villani a další. Konečný počet členů se nakonec zastavil někde u čísla třicet. Aby se předešlo radikalizaci, trval Trojan na rychlém ukončení schůze. Pražští zástupci rakouské vlády dosavadní průběh, o kterém je ihned po skončení informoval sám Trojan, přijali s klidem, protože nedošlo k žádným lidovým bouřím.¹⁴ *Svatováclavský výbor* začal svoji politickou aktivitu hned druhý den, tedy 12. března, zasedáním

¹³ KLÍMA, s. 32–34.

¹⁴ MAHLER, s. 111–114.

na Staroměstské radnici. Cílem tohoto jednání bylo dokončení pražské petice Pinkasem, který ji měl dát konečnou podobu. Ta byla hotova 14. března, kdy se v budově Průmyslové jednoty sešel výbor znovu a obsah petice odsouhlasil.¹⁵ Její znění se od původního návrhu lišilo jen v několika bodech. Zrovnoprávnění jazyka bylo posunuto na první místo a změněn byl také požadavek na zrušení poddanství.¹⁶ Další den se pražští obyvatelé dozvěděli o událostech ve Vídni a pádu absolutistické vlády knížete Metternicha. Povíдалo se také, že císař Ferdinand I. přislíbil vydání ústavy, což bylo potvrzeno 15. března samotným Stadionem.¹⁷ S těmito událostmi také došlo ve všech státech habsburské monarchie k odstranění cenzury. Císař rovněž povolil utváření akademických legií a národních gard. Pražané přivítali změnu poměrů v monarchii s velikým nadšením.¹⁸ Po vzoru jiných velkých měst se začaly zakládat různé veřejné spolky. Mezi nejznámější patřily *Concordie, Slávie a Svornost*.¹⁹

V tuto chvíli se nabízela ještě příhodnější situace pro odeslání pražské petice do Vídně. Pro tento účel vybral *Svatováclavský výbor* několik členů, kteří ji měli doručit císaři.²⁰ Zvolená pražská osmnáctičlenná deputace se 19. března vypravila na cestu. V čele pražské delegace stáli Pinkas, Trojan a hostinský Faster. Čeští zástupci se nejprve setkali s hrabětem Kolovratem a následně 22. března i se samotným Ferdinandem I. Audience u císaře vzbudila u české delegace značný optimismus. Již druhý den však přišla ledová sprcha, když jim byla sdělena panovníkova odpověď v podobě kabinetního listu. Vzhledem k tomu, že česká petice nepředstavovala pro rakouskou monarchii žádnou hrozbu, byla odpověď neurčitá.²¹ Čeští vyslanci se zpět do Prahy vrátili až 27. března. Jejich zpáteční jízda vlakem byla oslavována téměř na každé zastávce. To samé se odehrávalo i v Praze, kde bylo dokonce připraveno slavnostní osvětlení. Naneštěstí pro české vlastence byly tyto oslavy předčasné. To ale zatím věděli

¹⁵ ŠTAIF, s. 19.

¹⁶ KLÍMA, s. 37.

¹⁷ ARBES, Jakub, *Episody z roku 1848*, Praha 1940, s. 73.

¹⁸ MAHLER, s. 119–120.

¹⁹ ARBES, s. 74.

²⁰ ŠTAIF, s. 24.

²¹ KLÍMA, s. 41–42.

jen členové vracející se delegace, která nebyla s výsledkem petice spokojena. Žádný z požadavků nebyl v odpovědi úplně vyřešen, snad jen zrušení cenzury, ale to proběhlo již dříve. Na vše ostatní reagoval panovník pouze vyhýbavými obraty, které odkazovaly na nejbližší dobu a nic konkrétního neslibovaly. Když se o této nepříznivé odpovědi od vídeňské vlády dozvěděli pražští obyvatelé, začali projevovat svou nespokojenost a slavnostní osvětlení Prahy se změnilo v tmu.²²

2.2 Druhá pražská petice

Nespokojenost Pražanů s výsledkem první petice byla oprávněná. Jelikož vídeňská vláda vyhověla 15. března maďarské deputaci a splnila téměř veškeré její požadavky, očekávali čeští zástupci podobný výsledek. Maďarský úspěch spočíval ve skvělém načasování příjezdu, kdy byla vláda ještě vystavena tlaku revoluce a nechtěla si přidělovat další potíže. Česká deputace dorazila do Vídně již po uklidnění situace a nevyvíjela žádný tlak, tudíž nepředstavovala výraznou hrozbu. České politické hnutí se s neúspěchem nehodlalo smířit a navrhovalo vypracování nové petice,²³ a tak se *Svatováclavský výbor* obrátil na Braunera, který byl ochoten druhou petici připravit. Výbor se sešel 28. a 29. března, aby rozhodl o jejím konečném obsahu.²⁴ Ten se od první petice příliš nelišil, ale tentokrát byl kladen důraz na spojení českých zemí (Čech, Moravy a Slezska) společným sněmem s vlastním odpovědným ministerstvem.²⁵ Neústupnost českých zástupců měla výrazný vliv na narůstající lidovou podporu, která začínala sílit i na venkově a v dalších městech. Ovšem někteří němečtí konzervativci s českými požadavky nesouhlasili. *Svatováclavský výbor* si počínal jako zástupce obou národností, ale ve skutečnosti v něm měla německá menšina minimální slovo. Toho se rozhodl využít hrabě Stadion, který začal německé obyvatelstvo podporovat za účelem omezení činnosti *Svatováclavského výboru*.²⁶

Stadion plánoval vytvoření nového stočlenného občanského výboru, který by převzal funkci stávajícího *Svatováclavského*. Tím by se podařilo *Svatováclavský výbor* zrušit a zároveň by to umožnilo kontrolu nové instituce. Volby byly vypsány na 29.

²² ARBES, s. 77.

²³ KLÍMA, Arnošt, *Revoluce 1848 v českých zemích*, 1974, s. 16–17.

²⁴ ŠTAIF, s. 25.

²⁵ UDAL'COV, s. 58.

²⁶ ŠTAIF, s. 25–26.

března, ale zaznamenaly minimální úspěch. Stadionovo rozhodnutí mělo u obyvatelstva velice negativní ohlas. Rozsáhlé pražské protesty se nakonec velice razantně zasadily o zachování *Svatováclavského výboru*.²⁷ Přestože Stadionův prvotní záměr nevyšel, podařilo se mu alespoň vytvořit zvláštní dvacetí čtyř člennou guberniální komisi. Tento orgán fungoval od 1. dubna, mezi vybrané členy patřilo i několik významných členů *Svatováclavského výboru* a nově například i František Palacký.²⁸ Aby bylo zřejmé, že je druhá petice projevem požadavků celého národa, byl ji pražským obyvatelstvem donucen podepsat i samotný Stadion, který nesouhlasil, ale díky nátlaku nakonec podepsal. Obava z dalších podobných akcí přiměla Stadionu k odeslání rezignace na funkci nevyššího zemského purkrabího.²⁹

Večer 31. března byla do Vídně tiše odeslána druhá pražská petice.³⁰ Česká deputace byla 2. dubna přijata ministrem Pillersdorfem, který navrhl, aby si čeští zástupci vytvořili přijatelnou odpověď sami. Tohoto úkolu se chopil Trojan, jehož návrh rakouská vláda přijala. Jediné výhrady se týkaly státoprávního spojení českých zemí, o kterém měl samostatně rozhodnout moravský zemský sněm.³¹ Konečnou odpovědí na druhou pražskou petici se stal kabinetní list vydaný 8. dubna císařem. Ten obsahoval čtrnáct článků, ze kterých bylo nejvýznamnější: „*rovnoprávnost české řeči s německou ve všech odvětvích státní správy a veřejného života v Čechách, svolání zemského sněmu jako kompetentního orgánu pro řešení veškerých záležitostí týkajících se české země a zastoupení na něm, a také zřízení společných ústředních úřadů pro české země v Praze se značně rozsáhlou pravomocí. Ostatní požadavky petice (např. zrušení roboty, svoboda tisku, ochrana osobní svobody, svoboda náboženských vyznání, občanské postavení Židů, snížení potravní daně, zřízení národních gard, reformy vojenského odvodního systému, právo shromažďovací a spolkové, nový studijní řád aj.) byly zodpovězeny buď poukazem na již uskutečněná opatření celostátní rázu, anebo odkazem na jednání příštího zemského sněmu. Jednání o státoprávním spojení všech někdejších součástí českého státu, tj. Čech, Moravy a Opavského a Těšínského Slezska, do jednoho celku bylo odsunuto na zasedání příštího říšského sněmu.*“³² Tyto ústupky

²⁷ UDAL'COV, s. 58–59.

²⁸ KLÍMA, *Rok*, s. 56.

²⁹ ROUBÍK, František, *Český rok 1848*, Praha 1948, s. 126–127.

³⁰ ARBES, s. 79.

³¹ ROUBÍK, s. 133–134.

³² MAHLER, s. 137.

uspokojily politické nároky a pomohly na nějaký čas udržet v Čechách klid, jelikož se Uhry začaly připravovat na válku s Rakouskem.³³

Již dva dny před oficiálním vydáním kabinetního listu byl odvolán hrabě Stadion. Jako nový místodržící v Čechách byl jmenován arcikníže František Josef. Otázkou však zůstávalo, kdo se ujme funkce guberniálního presidenta. Možných kandidátů bylo několik. Volba padla na toho méně pravděpodobného, hraběte Lva Thuna. Znal dobře české poměry, ovládal jazyk a u obyvatelstva se zdál být oblíbený.³⁴ Čeští národní stoupenci byli s kabinetním listem z 8. dubna spokojeni a vzrušená nálada Pražanů se pomalu vytrácela. Opačný názor zastávali Němci žijící v Čechách, kteří se politicky dostali na druhou kolej.³⁵ Počáteční národnostní spolupráce začínala slábnout a někteří němečtí Češi protestovali u vídeňské vlády proti ústupkům v kabinetním listu, neboť měli pocit „nespravedlnosti“.³⁶

Shrnutím by se celý březnový pražský program dal označit jako pokus o osamostatnění české politiky. Tento koncept byl ovšem připraven na základě českého státního práva, které by spojilo Čechy, Moravu a Slezsko v jeden autonomní celek. To mělo vést k vytvoření společných výkonných orgánů a společného ústavodárného sněmu. Naneštěstí pro Čechy se nepodařilo tento koncept dotáhnout do úspěšného konce.³⁷ Moravští stavové spojení všech českých zemí 14. dubna odmítli,³⁸ což znamenalo zredukování celého plánu a omezení příprav ústavodárného sněmu výhradně na české země.³⁹

2.3 Další významné české události mezi dubnem a květnem roku 1848

Vydání kabinetního listu velice posílilo roli *Svatováclavského výboru* a již 11. dubna, kdy se pražská deputace vrátila zpět z Vídně, bylo odsouhlaseno sjednocení Stadionovy guberniální komise a *Svatováclavského výboru* v jeden celek. Sloučení těchto dvou zastupitelstev dostalo název *Národní výbor*, který měl přinejmenším 150 členů,

³³ KLÍMA, *Rok*, s. 50–51.

³⁴ ROUBÍK, s. 137–138.

³⁵ ŠTAIF, s. 29–30.

³⁶ KOLEJKA, s. 104.

³⁷ ŠTAIF, Jiří, *Revoluce 1848–1849 a počátky občanské společnosti v českých zemích*. In: SKŘIVÁNEK, Milan (ed.), *Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu*, Litomyšl 1998, s. 75.

³⁸ PÁLKA, Petr, *Habsburská monarchie a Kroměříž v letech 1848–1849*, Kroměříž 1998, s. 32–33.

³⁹ ŠTAIF, *Revoluce 1848–1849 a počátky občanské společnosti v českých zemích*, s. 76.

rozdělených do několika sekcí⁴⁰ a figurovaly v něm všechny pražské významné osobnosti. Český zemský sněm již neměl takovou pravomoc a budoucnost země nyní stála na rozhodnutích *Národního výboru*, který měl vykonávat novou konstituční politiku na základě císařského kabinetního listu.⁴¹ Významnou událostí byla také volba nového pražského purkmistra, který byl do této doby jmenován vídeňskou vládou. Prvním svobodně zvoleným purkmistrem se stal JUDr. Antonín Strobach.⁴²

K úplnému rozdělení české politické scény došlo 19. dubna. Pražští Němci reagovali na postoj *Národního výboru*, který zastával společný názor s Palackým a jeho *Psaním do Frankfurtu*,⁴³ ve kterém Palacký vysvětlil svoji neúčast v „celoněmeckém parlamentu“ a vyjádřil se negativně k „velkoněmecké otázce“, která měla zahrnovat i české země. Svůj názor odůvodnil tím, že jsou Čechy sice vázány k německým státům, ale je to samostatný slovanský národ, a proto se frankfurtského parlamentu nezúčastní.⁴⁴ Stejně stanovisko zaujali i čeští politici a rozhodli se bojkotovat vypsání volby, to přirozeně vedlo ke konfliktu s Němci žijícími v Čechách. Ti naopak volby a možné připojení k Německu uvítali. Z tohoto důvodu se rozhodli němečtí zástupci vystoupit z *Národního výboru* a založili vlastní *Constitutioneller Verein*⁴⁵ (Konstituční spolek). Ten měl sloužit jako protiváha *Národního výboru* a usiloval o uskutečnění voleb do frankfurtského parlamentu.⁴⁶ Volby se nakonec v květnu konaly, ale díky malé účasti bylo v Čechách z šedesáti osmi volebních obvodů řádně voleno jen ve třinácti.⁴⁷

Události okolo celoněmeckého frankfurtského parlamentu vyvolaly u slovanského obyvatelstva žijícího na území rakouského císařství myšlenku na uspořádání *Slovanského sjezdu*. Identický názor zastávalo hned několik zástupců rakouských Slovanů. V dubnu se v Praze veřejně projevil slovenský zástupce Ľudovít Štúr, kterého v Záhřebu následoval Chorvat Ivan Kukuljevič. Možné setkání všech slovanských zástupců z habsburské monarchie vzbudilo v Čechách velký ohlas, a proto

⁴⁰ TOBOLKA, Zdeněk V., *Národní výbor r. 1848*. In: *Obzor národohospodářský: časopis věnovaný otázkám národohospodářským a sociálněpolitickým: orgán jednoty ku povzbuzení průmyslu v Čechách* 10, 1905, 1, s. 16.

⁴¹ BĚLINA, Pavel, HLAVAČKA, Milan, TINKOVÁ, Daniela, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XI. a. 1792–1860*, Praha 2013, s. 335.

⁴² ARBES, s. 85–86.

⁴³ BĚLINA, s. 355.

⁴⁴ ARBES, s. 85–86.

⁴⁵ HAVRÁNEK, Jan, *Böhmen im Frühjahr 1848. Vorbild der nationalen Problematik in Europa für das folgende Jahrhundert*. In: TIMMERMANN, Heiner (ed.), 1848. *Revolution in Europa. Verlauf, politische Programme, Folgen und Wirkungen*, Berlin 1999, s. 190.

⁴⁶ UDAL'COV, s. 75–76.

⁴⁷ KREIBICH, Karl, *Die Deutschen und die böhmische Revolution 1848*, Berlin 1952, s. 25.

byl sjezd uspořádán v hlavní české metropoli, tedy v Praze. Předem naplánovaný program *Slovanského sjezd*, který měl trvat od 2. do 14. června, musel být předčasně ukončen již 12. června, jelikož vypukly svatodušní bouře.⁴⁸

První rakouská ústava byla vydána 25. dubna, ale její obsah občany příliš neuspokojil, jelikož se v některých bodech vracela ke starým absolutistickým kořenům. Z tohoto důvodů se ve Vídni schylovalo opět k nepokojům.⁴⁹ Ostatně ani v Čechách nebyla konstituce přijata s obdivem a to především neshodou s kabinetním listem z 8. dubna.⁵⁰ „*Ústava zaručovala nedotknutelnost národnosti a jazyka, svobodu svědomí, vyznání, tisku, právo shromažďovací a petiční, nezávislost soudnictví, veřejné ústní líčení s porotními soudy.*“⁵¹ Problém nastal v otázce říšského sněmu, ten měl být rozdělen na dvě komory – senát volený panovníkem a komora poslanců volená voliči. Z této koncepce vycházelo najevo, která z těchto dvou komor bude mít hlavní slovo. To vyvolalo neutichající protesty, které způsobily pád vlády. Císař, obávající se ozbrojeného povstání, se 17. května rozhodl raději nenápadně opustit Vídeň a uchýlil se do Innsbrucku.⁵²

Podobně jako Vídeň, tak i Praha zaznamenala několik občanských bouří. Asi nejvýznamnější se odehrála poté, co byl 9. května zatčen faktor Groll, kterého policie podezřívala z vydávání protivládních letáků. Ten byl propuštěn hned druhý den, kdy Prahou otřásl protesty a vládní zástupci čelící nátlaku obyvatelstva raději ustoupili.⁵³ Následkem těchto událostí se rozhodl purkmistr Strobach abdikovat. Jeho místo zaujal Tomáš Pšross, který nebyl příliš populární a 31. května raději přenechal funkci JUDr. Václavu Wankovi.⁵⁴ České květnové události byly velmi klíčové pro nadcházející vývoj. Významné se staly především dvě osobnosti. První osobností byl předseda zemského gubernia hrabě Lev Thun, který převzal úřad po hraběti Stadionovi. Druhou postavou se stal polní podmaršálek kníže Alfred Windischgrätz.⁵⁵ Thun se po svém příchodu rozhodl upevnit upadající moc zemského gubernia. Hlavního protivníka

⁴⁸ BAJEROVÁ, Anna, *Svatodušní bouře v Praze r. 1848 ve světle soudního vyšetřování*, Plzeň 1920, s. 21–24.

⁴⁹ KLÍMA, *Rok*, s. 72.

⁵⁰ HLAVAČKA, Milan, *Böhmen und die Habsburgermonarchie im Revolutionsjahr 1848/49*. In: TIMMERMANN, Heiner (ed.), *1848. Revolution in Europa. Verlauf, politische Programme, Folgen und Wirkungen*, Berlin 1999, s. 202.

⁵¹ UDAL'COV, s. 130.

⁵² KLÍMA, *Rok*, s. 72–76.

⁵³ Tamtéž, s. 78.

⁵⁴ MAHLER, s. 151–152.

⁵⁵ Tamtéž, s. 145–147.

představoval *Národní výbor*, kterému sice předsedal, ale jeho činnost považoval za nekompetentní, jelikož omezovala jeho pravomoci. Z tohoto důvodu svolal na 7. června zemský sněm, prostřednictvím kterého chtěl zrušení *Národního výboru*.⁵⁶ O několik dní později se souhlasem ostatních představitelů pražských úřadů, včetně knížete Windischgrätze, se Thunovi podařilo 29. května vytvořit prozatímní českou zemskou vládu. Tento postup měl schválit samotný císař, za kterým bylo do Innsbrucku vysláno několik českých zástupců. Vídeňská vláda byla striktně proti, a proto se snažila Thunův záměr překazit.⁵⁷

Kníže Windischgrätz, zastánce starého absolutistického režimu, se do Prahy vrátil 19. května. Přiměli ho k tomu nedávné pražské nepokoje, podpořené událostmi ve Vídni.⁵⁸ Proto již 20. května znovu převzal funkci vrchního generála v Čechách, ve které ho doposud zastupoval arcikníže Karel Ferdinand.⁵⁹

3 ZASAHOJÍCÍ PRAŽSKÁ VOJENSKÁ POSÁDKA A REVOLUCE

3.1 Rakouská armáda

Důležitou roli při udržení rakouského císařství hrála pravidelná armáda, která musela v roce 1848 několikrát zasahovat. Rakouské vojenské síly byly plně oddány císaři a vládě, proto bylo možné využít jejich služby i v případě lidových bouří. Při vypuknutí červnového povstání tomu v Praze nebylo jinak. Kromě stálé pražské vojenské posádky se na zásahu podílely také zmobilizované jednotky z celých Čech.⁶⁰

Téměř většina evropských velmocí měla složení svých armádních sborů velmi podobné. Rozděleny byly do třech hlavních složek, a to na jednotky pěchotní, jezdecké a dělostřelecké. Tyto tři tvořily základní kostru. K těmto hlavním útvarům se také přidávaly ještě další podpůrné oddíly jako jednotky zdravotnické, ženijní, vozatajstvo, zásobování a další. Řadová pěchota, která společně s dělostřelectvem sehrála při potlačení pražské revoluce nejvýraznější

⁵⁶ ROUBÍK, s. 234.

⁵⁷ ŠTAIF, s. 59.

⁵⁸ KAZBUNDA, Karel, *České hnutí roku 1848*, Praha 1929, s. 210.

⁵⁹ ROUBÍK, s. 241.

⁶⁰ MAHLER, s. 55.

úlohu, se dělila na lehkou, myslivce, a těžkou, granátníky, ti bojovali v pražských ulicích nejvíce. Jejich standartní výbavou byla šavle a puška s bajonetem. Od myslivců, kteří měli přesné a lehké pušky, kterými útočili pouze na dálku, se granátníci lišili zejména bojovou strategií. Útok prováděli v početnějších sevřených formacích, kdežto lehká pěchota nepřítele zraňovala hlavně střelbou.⁶¹

Střety na barikádách neměly takové katastrofální následky jako dělostřelecká palba z Pražského hradu a okolí. Dělostřelectvo této doby bylo také rozděleno na několik skupin – největší polní, to se dělilo na lehké a těžké, dále pak bombardovací, pevnostní a pobřežní. Podle bojového nasazení byly jednotlivé kategorie vybaveny různými rážemi kanonů. Nejčastěji se používala děla ráže 70 – 150 mm, o něco méně houfnice a moždíře. Při pražském povstání se děla nabíjela různými střelami. Nejvíce ničila barikády klasická litinová koule, ale střílely se i dělostřelecké granáty, šrapnely a tak zvaný „kartáč“.⁶²

Počátkem roku 1848 bylo v Čechách umístěno zhruba 20 000 vojáků v různých praporech, které spadaly pod velení vrchního generála, jehož ve funkci zastupoval až do května arcivévoda Karel Ferdinand. Z důvodu působení některých jednotek na italských frontách bylo brannou povinností vytvořeno několik brigád, aby doplnily stavy armády. Nejvíce jednotek se koncentrovalo v Praze, kde byly mimo kasáren a strážnic ubytovány v různých vojenských budovách takřka po celém městě a okolí. Všechny prapory měly výborný výcvik, dobrou organizaci a v případě nepokojů byly připraveny zasáhnout. Vrchní generál měl při vyhlášení pohotovosti k dispozici čtrnáct velitelů. Čtyři polní podmaršálky – Karla Ferdinanda, hraběte Ferdinanda Serbelloniho, hraběte Karla Wallmodena a hraběte Františka Khevenhüllera, pět generálů – zvláště Adolfa Schütteho, arcivévodu Rainera a knížete Josefa Lobkovice.⁶³

Na jaře roku 1848 se pražská vojenská posádka skládala ze šesti pěších praporů, tři z 20. nowosaczkého pluku pod velením plukovníka Carla Mainoneho, které měly asi 1500 vojáků, a další tři ze 42. terezínského pluku

⁶¹ Tamtéž, s. 60–62.

⁶² Tamtéž, s. 68–69.

⁶³ Tamtéž, s. 81–82.

vedeného svobodným pánem Antonínem z Herzingeru rovněž ve stejném počtu. Dále zde byly granátnické prapory, první prapor tvořený muži z 11. píseckého, 25. lučeneckého a 54. olomouckého pěšího pluku vedl major Cerini de Monte Varecchi. Druhý tvořily 25. plzeňský, 36. mladoboleslavský a 42. terezínský pěší pluk, který byl odpovědný majoru Carlu von Fischeisenovi, a třetí prapor složený z 18. královohradeckého, 21. čáslavského a 28. pražského pěšího pluku, kterému velel major Ferdinand van den Mühlen. Dohromady bylo v Praze zhruba 1800 granátníků. Součástí vojenské posádky byly také 1. pražský polní pluk dělostřelců. Ten měl v plném počtu se všemi podpůrnými jednotkami asi 1000 mužů, kteří byli schopni ovládat až 80 děl. Dělostřelecké baterie se skládaly ze čtyř šestiliberních kanonů a dvou houfnic.⁶⁴ Jejich určené pozice byly na Hradčanech, Malé Straně, Novém a Starém Městě. Děly disponovaly i důležité vojenské strážnice – na Koňském trhu (Václavském náměstí), Malé Straně a Staroměstském náměstí. Samozřejmě bylo několik děl umístěno na hradbách a u městských bran. Silnější děla byla uklizena v hradčanské a vyšehradské zbrojnici. Celkový stav pražské vojenské posádky doplňovalo ještě 400 ženistů. Kvůli italské osvobozené válce a službě některých jednotek v dalších českých městech byl v červnu pražský pluk poloviční, ale stále schopný ovládat minimálně 40 děl. A jak se dozvíte v další kapitole, tento počet k pacifikaci povstání stačil.⁶⁵

Poté, co Windischgrätz převzal funkci vrchního generála v Čechách, začal ihned podnikat vojenská opatření a připravovat armádu na střet s revolučními silami. Pozornost věnoval především Praze, kde bylo vypuknutí revoluce nejpravděpodobnější. Vojenská pohotovost nebyla vyhlášena pouze v hlavním českém městě, ale i v ostatních posádkách po celé zemi. Do Prahy byl povolán 35. Khevenhüllerův plzeňský pěší pluk a také tři myslivecké prapory, jako byl olomoucký pátý, plzeňský šestý a terezínský první. Stažení těchto posádek do Prahy a okolí znamenalo před 12. červnem výrazný nárůst císařských sil. Kníže

⁶⁴ PERNES, Jiří, FUČÍK, Josef, HAVEL, Petr, *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*, Praha 2003, s. 397.

⁶⁵ MAHLER, s. 101–103.

Windischgrätz měl k dispozici dohromady okolo 10 000 mužů.⁶⁶ Jejich rozdělení bylo následující – nejpočetnější byly pěchotní prapory se 4000 muži, granátnické prapory měly 1800 mužů, myslivecké prapory čítaly 1500 mužů. Podporou jim mělo být polní dělostřelectvo se 40 až 50 děl, které obsluhovalo přibližně 500 mužů. Přílehlé pražské části kontrolovaly jezdecké pluky s téměř 1500 muži.⁶⁷ K těmto jednotkám se v případě nouze mohlo připojit dalších 2000 posil z Terezína a Polabí. Veškerá tato vojenská síla zapříčinila porážku pražského obyvatelstva a ostatních, kteří se na straně revoluce do povstání zapojili. Je také nutné zdůraznit skutečnost, že pražské svatodušní povstání nebylo dopředu nijak připraveno, jak se někteří mylně domnívali, vše se odehrálo v duchu okamžitých revolučních podnětů.⁶⁸

3.2 Povstalci

Oproti připravené armádě, čekající pouze na vyvolání konfliktu, na tom pražské revoluční síly nebyly vůbec dobře. Červnového povstání se zúčastnili především studenti akademické legie, členové českého spolku *Slavie*,⁶⁹ pražský proletariát a z buržoazie pak spolek *Svornost*. Nejpočetnějším městským sborem byla národní garda, která před vypuknutí bouří měla asi 7000 členů. K revoluci se ovšem připojila jen hrstka, zbytek zůstal nestranný nebo přešel na stranu armády.⁷⁰ Pražští gardisté byli oficiálně vytvořeni vyhláškou zemského gubernia ze 17. března. Od tohoto okamžiku jejich počet stále rostl a 21. března bylo v českém hlavním městě zhruba 3500 členů. Tyto dobrovolnické sbory vznikaly za účelem posílení armádních sborů a udržování pořádku ve městech. Na vedení se podílela vláda, proto gardisté patřili k nejvyzbrojenějším lidovým sborům. Jen v Praze jim z vojenských skladů bylo vydáno přes 5900 pušek. Do čela českých národních gard byl zvolen kníže Karel Schwarzenberg, ten místo odmítl a uvolnil tak pozici

⁶⁶ PERNES, s. 249.

⁶⁷ Tamtéž, s. 156–157.

⁶⁸ KOLEJKA, s. 187.

⁶⁹ PŘENOSIL, Jiří, *Pražští univerzitní studenti v revolučním roce 1848*. In: RATAJOVÁ, Jana, CAJTHAML, Petr (ed.), *Pražský student. Univerzitní studenti v dějinách Prahy*. Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008–1. února 2009, Praha 2008, s. 64.

⁷⁰ SVOBODA, Zbyšek, *Pražské červnové povstání 1848 a pouliční boje na barikádách*. In: *Časopis Historického ústavu Armády České republiky* 47, 1998, 4, s. 17.

dalšímu kandidátovi. Tím se stal kníže Josef Lobkovic, který plnil funkci vrchního velitele i při červnových bojích.⁷¹

Odmítnutí národní gardy účastnit se bojů znamenalo pro povstalce velké oslabení. Druhou nejpočetnější odbojovou skupinu tvořila akademická legie, ta vznikla 16. března podle modelu vídeňských studentů. Byla rozdělena do čtyř kohort – filosofické, lékařské, právnické a technické, ke kterým se přidaly další dvě gymnaziální. V brzké době do legie vstoupilo 2360 studentů, ale počet stále stoupal a zastavil se až na čísle 3600. Nejpočetnější byl se 1700 muži prapor techniků, za kterým byli v závěsu filosofové. O řízení oddílů se snažila samotná univerzita i vládní instituce, proto jednotlivé kohorty vedli profesori jmenovaní akademickým senátem. Filosofickým velitelem se stal Jan Koubek, lékařským Karl Patruban, právnickým Josef Veselý a polytechnickým Karel Wiesenfeld. K jejich základní výzbroji patřily hlavně pušky a sečné zbraně, kterými je vyzbrojily úřady.⁷²

Dalším méně početným bojujícím spolkem byla *Svornost*. Ta vznikla 18. března v Klementinu, kde se sešlo několik českých vzdělanců, kteří upřednostňovali české zájmy. Ozbrojený sbor se nejdříve jmenoval *Svatováclavské bratrstvo* a měl představovat protějšek německé *Concordie*, která se snažila o ochranu pražských památek. Mezi členy patřili známí čeští intelektuálové, zejména Brauner, Karel Jaromír Erben, Fastei, Havlíček, Josef Mánes, František Ladislav Rieger, Trojan, Josef Kajetán Tyl a spousta dalších. Jejich počet byl odhadován asi na 600 členů, kterým velel baron Karel Drahotín Villani.⁷³

Posledním ze jmenovaných byl literární a politický spolek *Slavie*, v jehož čele se objevilo několik radikálů. Původně se členové zabývali slovanskou pospolitostí a vzhlíželi k heslu rovnost a svoboda.⁷⁴ Uskupení se utvářelo od počátku května a před bouřemi mělo něco málo pod 600 členů. Udržovalo styk

⁷¹ PERNES, s. 245.

⁷² PŘENOSIL, s. 63.

⁷³ MAHLER, s. 131.

⁷⁴ PŘENOSIL, s. 64.

s revoluční silou ve Vídni a snažilo se dosáhnout podpory pražského dělnictva a venkova.⁷⁵ Jako jediný z ozbrojených spolků vytvořil dokonce vojenskou sekci, ve které bylo 80 členů v čele s J. V. Fričem. V případě ozbrojeného konfliktu bylo úlohou této sekce vypracování bojové taktiky a strategického postupu.⁷⁶

Rozhodujícím faktorem, díky kterému neměla pražská revoluce šanci na větší úspěch, byla špatná a nejednotná organizace. Naproti tomu byla císařská armáda skvěle vycvičená, disciplinovaná a hlavně oddaná svým velitelům.⁷⁷ Kromě výcviku a velení hrály v bojích podstatnou roli zbraně. Převážná část skupin a obyvatelstva, které se do bojů zapojily, absolvovaly velice krátký, nebo dokonce žádný výcvik. Nejzkušenější a nejorganizovanější byla pražská národní garda, která měla také nejlepší přístup ke zbraním, ale jak již bylo zmíněno, do bojů zasáhla pouze na straně kontrarevoluce. Ostatní spolky a akademická legie na tom byly o poznání hůře. Většina dobrovolnických sborů měla k dispozici ruční zbraně, v tom lepším případě se jednalo o zastaralé pistole, které si dobrovolníci sami přinesli, v tom horším to byla jen šavle, ale někteří neměli ani to. Proto jim s výzbrojí pomáhaly státní úřady a armáda, tím bylo možné získat větší počet šavlí, pušky a střelivo. Počet přidělených zbraní nebyl nijak velký, ale pro udržení pořádku ve městě byl dostačující.⁷⁸ Když v pražských ulicích začaly boje, měli povstalci o střelné zbraně nouzi. Na možný střet se připravili pouze studenti a *Svornost*, spolku nějaký střelný prach a nábojnice obstaral samotný předseda baron Villani. Podobné zásoby měli i studenti v Klementinu, které zajistil JUDr. Brůna.⁷⁹ Ostatní Pražané to měli proti armádě nesmírně těžké. Běžní obyvatelé zapojeni do prvních potyček byli pouze lehce ozbrojeni, například jen klacky, železnými sochory a sekerami, ale s touto situací se vypořádali poměrně dobře. Několik zbraní se podařilo získat od méně početných vojenských hlídek, které procházely ulicemi města a neměly o začínajících bojích tušení. Později došlo i k útokům na sklady zbraní. Jeden takový se nacházel

⁷⁵ MAHLER, s. 142.

⁷⁶ PŘENOSIL, s. 64.

⁷⁷ KOLEJKA, s. 187.

⁷⁸ MAHLER, s. 132.

⁷⁹ BAJEROVÁ, s. 51–53.

v Bartolomějské ulici, kde byla budova městského hejtmanství, tam se podařilo povstalcům získat 100 starších pušek. Z hlavní strážnice národní gardy na Staroměstské radnici odnesl dav v čele se Sladkovským přibližně 50 pušek. Také strážnice gardistů na Nových alejích byla obyvatelstvem přepadena a vybrána. Významný odběr zbraní představovala sbírka v Colloredově paláci naproti Klementinu, odtud bylo odneseno minimálně 100 pušek a dalších zbraní. Povstalci měli ještě jiný, podobný problém, a tím se stal nedostatek munice. Z tohoto důvodu například přinutili dělníky v tiskařských závodech k výrobě olověných nábojnic. Všech podobných incidentů bylo po celé Praze samozřejmě více, jak se získáváním zbraní, tak se střelivem, ale nepřipravené revoluční síly se vojsku stejně nemohly vyrovnat.⁸⁰

4 ČERVNOVÉ SVATODUŠNÍ BOUŘE

4.1 Kníže Windischgrätz v Praze

Návrat knížete Windischgrätze byl pražskými obyvateli vnímán velmi negativně. To způsobila především jeho pověst z minulých let, kdy v Praze působil. Ihned poté, co se znovu ujal vrchního velení, začal podnikat přísná vojenská opatření, která vzbudila mezi pražskou společností nespokojenost.⁸¹ Město doslova zaplavila armáda, což bylo doprovázeno častým vojenským cvičením. Rapidně vzrostl také počet jezdeckých a pěších hlídek, které procházely ulicemi takřka celý den, a město vypadalo téměř jako ve stavu obležení. Rovněž byl připraven záložní plán, který by v případě nepokojů pomohl účinně dostat město pod vojenskou kontrolu. Jeho cílem bylo vyhnout se válečným střetům v ulicích vnitřního města a zaujmout výhodné postavení na vyvýšených levobřežních pozicích, ty představovaly okolí Petřína a Vyšehradu.⁸² Z tohoto důvodu nechal kníže Windischgrätz v těchto místech rozmístit několik děl. Vrcholem celé této pohotovosti se stala vojenská přehlídka, která se konala 7. června u invalidovny.

⁸⁰ KŘÍŽEK, Jaroslav, *Národní gardy v roce 1848. K otázce první ozbrojené moci buržoasie v Čechách*, Praha 1954, s. 112.

⁸¹ BAJEROVÁ, s. 36.

⁸² UDAL'COV, s. 140–141.

Tato demonstrace síly pražské vojenské posádky byla obyvateli vnímána jako provokace a ohrožení konstitučních práv a svobod.⁸³

Reakce pražského obyvatelstva na sebe nenechala dlouho čekat. Hlavním činitelem se stali studenti, kteří se účastnili několika veřejných schůzí, kde se diskutovalo o postupu proti neoblíbenému Windischgrätzovi a jeho vojenským opatřením. Nejvýznamnější shromáždění se konalo 10. června v aule Karolina, na kterém byla vypracována deputace se studentskými požadavky adresovaná nejprve arcivévodovi K. Ferdinandovi a poté knížeti Windischgrätzovi. Je nutné podotknout, že celá tato akce vznikla v domněnku plánovaného vojenského převratu, kterého se obávali nejen studenti. Formulace požadavků byla také otištěna v českém i německém jazyce v tak zvaném „červeném plakátu“, který odvozoval svůj název od rudě zbarveného písma. V něm pražští studenti žádali podporu veřejnosti pro dosažení svých zájmů a zveřejnili konkrétní znění požadavků. Jednalo se o 2000 pušek, 80 000 nábojnic, jednu dělostřeleckou baterii a okamžité stažení děl z vyvýšených míst nad Prahou.⁸⁴

Ještě ten samý den se ke Karlu Ferdinandovi vypravila skupinka studentských zástupců a přednesla mu již zmíněné požadavky. Arcivévoda deputaci odmítl s odůvodněním, že nemá potřebnou pravomoc, jelikož není vrchním velitelem, a odkázal delegaci přímo na Windischgrätze. Druhý den nastala svatodušní neděle a s ní nová schůze v Karolinu. Tentokrát se k deputaci připojil i starosta Wanka a městský starší Alois Borrosch, ale podpořili pouze požadavek stažení dělostřeleckých baterií. V tomto složení se vyslanci vydali jednat s knížetem Windischgrätzem, ten studentské požadavky kategoricky odmítl a na purkmistrovu výzvu, aby alespoň zdůvodnil pohotovost pražské vojenské posádky, odpověděl, že není povinen nic vysvětlovat a zodpovídá se pouze císaři, tím celé jednání skončilo.⁸⁵ V pět hodin odpoledne se konalo další veřejné shromáždění, tentokrát svolané do Svatováclavských lázní. Sál zaplnilo několik set obyvatel z různých vrstev, jak Čechů, tak i Němců. Nejprve hovořil

⁸³ ROUBÍK, s. 268.

⁸⁴ ŠTAIF, s. 70–71.

⁸⁵ ŘEZNÍČEK, s. 63–64.

JUDr. Karel Sladkovský, který všem přítomným vylíčil neúspěch studentské petice a měšťanů. Následně byl vznesen návrh na sjednocení všech Pražanů, zejména měšťanů, studentů a dobrovolnických ozbrojených sborů, aby vystoupili společně proti Windischgrätzově vojenskému útlaku a podepsali se pod připravovanou petici určenou vládě. Celá schůze byla zakončena pozváním na slavnostní svatodušní mši, též známou jako „sbratřovací mše“, kde mělo proběhnout veřejné usmíření všech vrstev pražského obyvatelstva. Ta se měla konat následující den, 12. června, na Koňském trhu (Václavském náměstí) u sochy svatého Václava. Všichni účastníci měli přijít neozbrojení a informovat zbytek pražské veřejnosti, aby se mše zúčastnilo co nejvíce lidí.⁸⁶ Iničiátoři nezapomněli ani na dělnictvo, které pozval student Frič.⁸⁷

4.2 Sbratřovací mše na Koňském trhu

Nastalo pondělí 12. června. Již od ranních hodin bylo po celém městě velice rušno a to především kvůli avizované slavnostní sbratřovací mši, která se měla uskutečnit v 11 hodin na Koňském trhu u sochy svatého Václava. Živo bylo také v budově Klementina, kde se shromažďovaly studentské kohorty, aby mohly následně společně vyrazit na mši. Před jedenáctou hodinou zaplnilo Koňský trh několik tisíc obyvatel z rozdílných poměrů. Vyjma studentské legie nebyl ozbrojen téměř nikdo. Mezi přítomnými se v davu ukrývalo i několik převlečených policistů, kteří měli průběh celé akce monitorovat. V čele s Josefem Petrem se manifestace zúčastnilo i pražské dělnictvo, které pozvali samotní radikálové. Mše, sloužená farářem Janem Arnoldem, proběhla velice důstojně a poklidně. Po skončení hlavní bohoslužby panovala velice přátelská atmosféra, která vedla k „sbratření“ všech přítomných společensky odlišných obyvatel. Lidé se začali objímat a podávat si ruce s příslibem vzájemného uznání a vyjádření podpory. Ve 12 hodin začal dav opouštět Koňský trh všemi směry. Nejpočetnější skupinka Pražanů se náhle rozhodla projevit svou nespokojenost s Windischgrätzovým působením ve městě a zamířila ke generálnímu velitelství v

⁸⁶ BAJEROVÁ, s. 50–50.

⁸⁷ ŽÁČEK, Václav, *Josef Václav Frič*, Praha 1979, s. 63.

Celetné ulice. Početný zástup obyvatelstva se rozdělil na dva proudy. První skupina se vydala po Kolovratově třídě (ulice Na Příkopě) a odtud Prašnou bránou přímo ke generálnímu velitelství. Druhá směřovala přes Můstek a pokusila se projít Rytířskou ulicí na Ovocný trh, kde hlídkovala armáda, a proto se raději odklonila do vedlejší Železné ulice a pokračovala tudy na Staroměstské náměstí, ze kterého se dostala na druhý konec Celetné ulice. Cesta obou zástupů proběhla klidně, za zpěvu národních písní a provolávání různých hesel. Proud blížící se od Prašné brány přišel o něco dříve a nejprve narazil na spolek německých občanů, právě vycházející z budovy generálního velitelství. Ti vyjadřovali vrchnímu veliteli svou podporu a písemně žádali vojenskou ochranu svého majetku. Na jejich odchod reagoval pokřikující dav velice pobouřeně a vzápětí došlo k prvnímu střetu s armádou.⁸⁸

V okamžiku, kdy docházelo k mnoha narážkám na odcházející německé občany, vyrazil z nedalekých Královských kasáren poručík Emil Jablonský a jeho četa granátníků, která měla vystřídat současnou hlídku generálního velitelství. Granátníkům se přes hlučné Pražany nepodařilo proniknout, a tak se poručík rozhodl vydat rozkaz, aby vojsko nasadilo bodáky a vytlačilo oba proudy od budovy generálního velitelství. Po tomto útoku, při kterém bylo zraněno minimálně 50 civilistů,⁸⁹ se dal dav na ústup. Díky tomuto zásahu se po celé Praze začalo ozývat volání po obraně proti vojsku a stavbě barikád. K boji proti armádě se ihned přidala většina pražských ozbrojených skupin a spolků. Jen národní gardy se rozhodly chovat neutrálně nebo spolupracovat s armádou.⁹⁰

Dodnes stále není úplně jasné, kdo byl za tento konflikt, který odstartoval pražské svatodušní bouře, odpovědný. Někteří historici se domnívají, že nejprve zaútočila armáda, jiní zase tvrdí opak a přisuzují napadení protestujícímu davu. Faktem zůstává, že většina soudobé literatury uvádí jako záminku granátnického

⁸⁸ MAHLER, s. 165–171.

⁸⁹ BAJEROVÁ, s. 62.

⁹⁰ KAZBUNDA, s. 249–250.

útoku napadení poručíka Jablonského neznámým studentem, po kterém následoval krvavý zásah armády.⁹¹

4.3 Průběh povstání

Stavba prvních barikád v blízkosti Celetné ulice a okolí přiměla Windischgrätze k vyhlášení vojenské pohotovosti. Rovněž se snažil o uklidnění situace a žádal jejich okamžité odstranění, avšak bez úspěchu. Podobně se o zachování klidu ve městě pokusil kníže Lobkovic a starosta Wanka, což se jim částečně dařilo, ale jen na krátký čas. Barikád postupně přibývalo, byly postaveny takřka v každé ulici a dohromady jich po celé Praze vyrostlo zhruba 400. To ovšem nezměnilo skutečnost, že jejich zbrklé a neorganizované stavění nemohlo vojenskému náporu dlouho odolávat, k čemuž přispěl i malý počet pušek a munice.⁹²

Boje probíhající odpoledne 12. června se z blízkosti generálního velitelství postupně přesouvaly do ostatních ulic a zbytku města. Zásáhly Staroměstské náměstí, Karolinum, České muzeum, Kolovratovu třídu, o něco dále spodní část Koňského trhu, Ovocnou ulici (dnešní ulice 28. října), Nové aleje (ulice Národní) a další místa.⁹³ Kníže Windischgrätz pověřil generála Schütteho, aby použil všechny dostupné prostředky a vyklidil se svojí jednotkou Ovocný trh, ulici Na Příkopech a pokračoval přes Nové aleje na řetězový most a zajistil komunikaci s Malou Stranou. První takový větší konflikt proběhl při útoku na Karolinum, kam se po rozehnutí davu u generálního velitelství uchýlilo mnoho Pražanů. Budova se nacházela mezi Ovocným trhem, Celetnou a Železnou ulicí. Uvnitř se povstalci, většinou studenti, zabarikádovali a pokoušeli se odrazit vojenský útok vedený kapitánem Aloisem Müllerem. Nepřipravená obrana zapříčinila rychlé obsazení budovy a několik desítek osob padlo do zajetí.⁹⁴ Podobně mohlo dopadnout i muzeum na Kolovratově třídě, které bylo zataraseno barikádou a

⁹¹ SVOBODA, s. 13–14.

⁹² ROUBÍK, s. 272–273.

⁹³ MAHLER, s. 174.

⁹⁴ KAZBUNDA, s. 252.

uvnitř se skrývalo několik desítek ozbrojených obyvatel, ale k vojenskému útoku nakonec nedošlo a všichni obránci se vzdali bez boje.⁹⁵

V tu dobu byl zahájen útok na barikádu mezi Prašnou branou a ulicí Na Příkopě vedený plukovníkem Mainonem společně s rytmistrem Windischgrätzem mladším. Oba byli při útoku zraněni. Hrozbu pro armádu představovala vojenská děla, která byla v rukou povstalců. Ta byla velice silnou zbraní, z tohoto důvodu je nechal kníže Windischgrätz z hlavní strážnice na Koňském trhu a Staroměstském náměstí odtáhnout. Následně byla děla využita ve válečných kolonách, které podporovaly útok pěších jednotek a staly se jedinou účinnou zbraní při ničení barikád. Pro rychlejší postup armády se dokonce podařilo dostat do centra Prahy jednu baterii z Hradčan. Útoky probíhaly velice organizovaně, nejprve vystřelila artilerie společně s hromadnou palbou z pušek, poté vyrazili vpřed sešikovaní vojáci s nasazenými bajonety. Jednotky na koních pak pronásledovaly zbylé utíkající obránce. Povstalci neustále odněkud stříleli, nejčastěji z okolních domů a jejich střech. Velmi často se stávalo, že již překonané barikády byly znovu obsazeny a musely být opět dobyty nebo vyrostly někde poblíž jiné. Tvrdé boje probíhaly poblíž tehdy rozestavěného Šlikova paláce, kde byla barikáda velmi pevná a nedala se obejít, jelikož byly zataraseny i vedlejší ulice Na Perštýně a Spálená. Po obtížném překonání barikády postupovala rakouská armáda dál, ale za okamžik byla barikáda znovu zabrána. Při opětovném útoku byl zabit velitel čety major Van der Mühlen. Vojsku pod velení generála Schütteho se podařilo vyčistit cestu k řetězovému mostu až kolem osmé hodiny večer. Most nechal hlídat rotou myslivců.⁹⁶

Dalším vojenským oddílem měl velet generál Rainer, ten byl při prvních střetech ještě v Celetné ulici postřelen a jeho místo převzal major Cerrini. Cílem jejich postupu mělo být potlačení revolučního odporu na Staroměstském náměstí a Ovocném trhu, ze kterého měli pokračovat až k jednotkám Na Příkopech.

⁹⁵ ENDRES, Robert, *Revolution in Österreich 1848*, Wien 1947, s. 109.

⁹⁶ KAZBUNDA, s. 250–251.

Na levém břehu Vltavy byl hlavním velitelem polní podmaršálek hrabě Wallmoden, který se snažil bránit cestu na Hrad a malostranskou zbrojnicí. Její dobytí by znamenalo komplikace a to především díky strategickému postavení a také vojenskému arsenálu, který rozhodně nebyl malý. Z toho důvodu začala armáda likvidovat okolní povstalecké barikády. S obtížemi se podařilo překonat asi největší barikádu v Karmelitské ulici, od které vojsko pokračovalo k další překážce u Maltézského náměstí. Jejich zničení znamenalo de facto ovládnutí Malé Strany rakouskou armádou.⁹⁷

Odpolední boje byly ovlivněny také tragickou smrtí, která se stala v budově generálního velitelství. Pravděpodobně jedna ze zbloudilých střel zasáhla manželku vrchního generála kněžnu Eleonoru Windischgrätzovou, která byla na místě mrtvá. Windischgrätze tato událost velice zasáhla a způsobila ještě tvrdší zásah vojska při potlačování revoluce. Dodnes se přesně neví, odkud tento záhadný výstřel přiletěl. Ihned po střelbě byly prohledány protější budovy, ale pachatel zůstal neznámý.⁹⁸

Pražská vojenská posádka si při bojích počínala velmi organizovaně a zkušeně, měla sice jisté ztráty, ale nic, co by jejich postup mohlo výrazněji oslabit. To samé se o často chaotické obraně povstalců říci nedalo. Jak bylo již dříve avizováno, tak po téměř celou dobu povstání tvořilo zásadní problém nejednotné vedení. V řadách studentů a radikálů sice proběhly před bouřemi pokusy o sestavení velícího štábu, ale neplánovaná revoluce všechny zaskočila a nakonec zůstala bez jednotné organizace. Proto se povstalecký odpor rozpadl na řadu samostatných akcí, které obvykle vedl jeden nebo více charismatických osobností, ale v kontaktu s ostatními, například s barikádou ve vedlejší ulici, nebyl téměř nikdo.⁹⁹ V centru Prahy, kde se v prvních dnech odehrávaly celé bouře nejvíce, se vyskytovalo několik míst, kde si vůdčí postavení vydobily některé známé osobnosti. Kupříkladu na Perštýně a v jeho okolí se stal takovou místní autoritou tiskařský faktor František Groll, příslušník Svornosti. Stavba

⁹⁷ Tamtéž, s. 251–252.

⁹⁸ BAJEROVÁ, s. 120–121.

⁹⁹ KRÍŽEK, s. 114.

barikád v okolí Uhelného trhu byla pod taktovkou obchodníka Emanuela Massinia, který byl rovněž členem Svornosti. V Dominikánské ulici se o organizaci staral student Adolf Bradka, který zde ze studentské budovy řídil odboj techniků a dění na okolních barikádách. Uznávaným velitelem se stal rovněž Josef Kajetán Tyl, jenž velel barikádám v Liliové a Poštovské ulici, Zlaté uličce a také na Betlémském náměstí. Takovým pomyslným hlavním centrem povstalců se stalo Klementinum. Budovu obsadilo přibližně 400 studentů, kteří zabarikádovali všechna přístupová místa, a okolí pečlivě střežili z oken. Pár desítek povstalců bylo také rozmístěno na přilehlých barikádách. V budově figurovalo několik vůdčí osobností, převážně radikálové, kteří byli později známi jako tak zvaní „vůdci“ pražského červnového povstání. Asi nejvýznamnější postavou a uznávaným vůdcem Klementina se stal devatenáctiletý student Josef Václav Frič.¹⁰⁰

Události způsobené střetem armády a manifestujícími občany se dostaly i ke guberniálnímu prezidentovi Thunovi, který se právě vracel z kostela svatého Mikuláše. Ten byl tímto děním velice zneklidněn a rozhodl se vydat pěšky na Staré Město, kde chtěl o uklidnění situace jednat s purkmistrem Wankou a knížetem Windischgrätzem. Cestou při překonávání jedné barikády byl obránci zpozorován a odveden do nedalekého Klementina, kde byl Fričem a dalšími studenty držen jako zajatec. Studenti se domnívali, že by mohl hrát určitou roli při jednání s generálním velitelem a dopomoci jim ke splnění požadavků.¹⁰¹

První den bojů skončil až po deváté hodině večer. Hlavním tábořištěm armády se stala ulice Na Příkopě, kam se po utišení střelby stáhly i jednotky z vedlejších ulic. Vojsko bylo celou noc v pohotovosti a hlídalo dobyté pozice. Ve zdevastovaných ulicích, kde zuřily odpolední boje, nastal klid, zbyly zde pouze trosky domů a zbytky zničených barikád. Okolí generálního velitelství a několik dalších ulic procházely nepřetržitě hlídky. Povstalci také nespali, obávali se možného nočního výpadu armády a raději hlídali své barikády. Některé se

¹⁰⁰ MAHLER, s. 165–168.

¹⁰¹ HELFERT, Josef Alexander, *Der Prager Juni-Aufstand 1848*, Prag 1897, s. 30–32.

vylepšovaly, jinde zase panovala veselá nálada, lidé popíjeli a tancovali. Ostatní ulice, kde nebyly barikády ani vojáci, zůstaly opuštěné. Pražské obyvatelstvo, které se do bojů nezapojilo, obávajíc se o své životy, z města odcházelo.¹⁰²

Ani druhý den boje neustaly. Vrchní generál a jeho vojenský štáb se snažili s povstalci vyjednávat. Barikády měly být během dvou hodiny odklizeny, jinak bude vojsko nuceno v útoku pokračovat. Vzbouřenci odmítli, a proto boje v pražských ulicích pokračovaly. Kníže Windischgrätz nařídil postup z Celetné ulice směrem na Staroměstskou radnici a nechal do města povolat posily z Terezína. Mezitím se městské zastupitelstvo společně s několika liberály rozhodlo do celé věci mezi povstalci a armádou vložit.¹⁰³ Pražští liberálové se začínali obávat možných následků v případě neúspěchu povstání. Úspěšné jmenování prozatímní české vlády, jednání s císařem v Innsbrucku a dosažené požadavky v kabinetním listu z 8. dubna, to vše bylo svatodušními bouřemi ohroženo. Momentální vzestup české politiky, která se doposud snažila dosáhnout svých zájmů pouze diplomatickou cestou, což se jak u dvora, tak u vlády dařilo, mohl mít rychlý konec.¹⁰⁴ Po poradě na radnici se purkmistr Wanka, Palacký a další rozhodli jednat o míru s knížetem Windischgrätzem. Ten vyjednávací deputaci pochopil jako výraz slabosti revoluce a trval na svých nekompromisních podmínkách: „*Okamžité propuštění hraběte Lva Thuna výměnou za zajaté povstalce, pokud se snad neprovinili jiným, prostým zločinem, zachování klidu zbraní, odklizení barikád a současné postupné odvolání vojska.*“¹⁰⁵ A také odevzdání všech zbraní městských i studentských sborů armádě.¹⁰⁶ Za těchto okolností se deputace pokusila alespoň o splnění hlavního požadavku a vypravila se za radikály do Klementina, kde byl držen guberniální prezident. Po divoké debatě, kdy několik radikálů s propuštěním Thuna

¹⁰² BAJEROVÁ, s. 125–126.

¹⁰³ KAZBUNDA, s. 252.

¹⁰⁴ KLÍMA, *Revoluce*, s. 61.

¹⁰⁵ KAZBUNDA, s. 152–153.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 152–153.

nesouhlasilo, se Palackému, Šafaříkovi a Havlíčkovi podařilo přimět ostatní k jeho propuštění.¹⁰⁷

V podvečer, okolo páté hodiny, proběhlo Thunovo propuštění. Ten nejprve vyrazil na Staroměstskou radnici, aby písemně informoval knížete Windischgrätze. S propuštěním guberniálního prezidenta měly být zastaveny všechny vojenské akce a mělo dojít k částečnému uklidnění obou bojujících táborů. To se zatím nestalo a malostranské sídlo zemského gubernia, kam se hrabě vydal ze Staroměstské radnice, začali obklopovat naštvaní obyvatelé. Generální velitel vojsko částečně stáhnul, ale pouze ze Staroměstského náměstí, Celetné ulice, Karolina a okolí. To ovšem k uklidnění bouře nestačilo. Armáda stále držela strategicky důležitá místa, což vzbuzovalo u povstalců pocit, že jsou de facto stále v ohrožení, a z tohoto důvodu žádali Windischgrätzovu rezignaci. Hrabě Thun vydal ještě ten samý večer vyhlášku, ve které žádal Pražany, aby složili zbraně, odklidili barikády a vzdali se. Také měli být propuštěni zajatí účastníci revoluce. Ti, kteří se ničeho nedopustili, neměli být trestně stíháni. Zvláštním samostatným nařízením bylo upozorněno i venkovské obyvatelstvo, které by se chystalo jít povstalcům na pomoc. Jak první, tak i druhá vyhláška se minula účinkem. Pražští povstalci se mylně domnívali, že jsou ve výhodě a očekávali brzké odvolání vojska a odstoupení generála Windischgrätze, ale marně. Venkované nařízení rovněž neuposlechli a ozbrojené davy zamířily do Prahy.¹⁰⁸

Vídeň byla 13. června Windischgrätzem telegraficky informována o vypuknutí povstání, zjetí guberniálního prezidenta Thuna a momentální situaci. Svolaná mimořádná schůze vídeňské vlády v čele s baronem Pillesdorffem pečlivě zvážila vzniklý problém a za hlavního viníka označila knížete Windischgrätze, který svými vojenskými opatřeními poštvál Pražany ještě více proti sobě, a také hraběte Thuna. Nebyla vyloučena ani možnost, že zrod povstání by mohl mít národnostní charakter. Z tohoto důvodu byla vytvořená

¹⁰⁷ KLÍMA, s. 62.

¹⁰⁸ MAHLER, s. 216–217.

dvoučlenná mimořádná vládní komise, které měla za úkol převzít velení armády a ujmout se vlády v Čechách. Na Windischgrätzovu pozici vrchního generála byl navržen v Čechách oblíbený hrabě Emanuel Mensdorff, který byl již v penzi. Ministru války se podařilo hraběte Mensdorffa informovat a ten s účastí v komisi souhlasil. Jako druhého člena vybralo ministerstvo dvorního radu Josefa Klezanského, který se vyznal v českém prostředí a v případě potřeby mohl kdykoli zaujmout Thunovo místo. Vídeňské vládě šlo v první řadě o uklidnění bojujících Pražanů, ale jelikož nebyla informována o současném stavu, ponechala dvorským komisařům široké pravomoci. O pražských událostech informovala vláda rovněž císařský dvůr v Innsbrucku. Neklid se začal projevovat také v samotné Vídni. Místní německé obyvatelstvo pražské bouře chápalo jako vyvrcholení neshod mezi oběma národy při volbách do celoněmeckého parlamentu a obávalo se ovlivnění zbylých slovanských národů v Rakousku. V úterý 13. červa pak opustilo rakouské hlavní město české studentstvo odhodlané zapojit se v Praze do bojů. Rakouská vláda, která o odjezdu informovala knížete Windischgrätze, studentům v odjezdu nijak nebránila, ba naopak viděla v této akci snížení počtu vídeňských revolučních sil.¹⁰⁹

Vlak s vládními komisaři dorazil ráno 14. června do Prahy. Ihned po příjezdu se komisaři vydali do budovy generálnímu velitelství v Celetné ulice, kde oznámili vrchnímu veliteli význam svého poslání, které nebylo příznivě přijato. Den předtím byl propuštěn guberniální president hrabě Thun, což se dozvěděli teprve nyní, a mohli tak jednat přímo s ním. V jeho sídle na Malé Straně se Thuna zastihnout nepodařilo, proto se komise vydala zpět na vrchní velitelství, ale cestou ještě navštívila Staroměstskou radnici. Diskuze s purkmistrem a městským zastupitelstvem jen potvrdila domněnku rakouské vlády, že za vzniklé problémy může kníže Windischgrätz. Mezitím se v generálním velitelství shromáždilo několik velitelů a hrabě Thun. Dvorská komise, překonávající po cestě několik barikád, se do budovy dostavila o něco

¹⁰⁹ KAZBUNDA, s. 253–256.

později, ale jelikož byli přítomni oba hlavní představitelé, mohla začít vzniklou situaci řešit ihned.¹¹⁰

Pražské obyvatelstvo, za které na radnici mluvil purkmistr Wanka, přesvědčilo Klezanského a hraběte Mensdorffa o nezbytnosti změny na postu vrchního generála v Čechách. Jedině to mohlo boje ukončit a nastolit klid. K tomu měla přispět žádost polního podmaršálka Wallmodena a velitele národních gard generála Lobkovice, kteří byli stejného názoru jako měšťané a žádali samotného Windischgrätze, aby abdikoval. Následně návrh podpořil i hrabě Thun. Kníže Windischgrätz se s tímto stanoviskem nehodlal smířit a snažil se názor dvorské komise a ostatních přítomných změnit. Jeho argumenty nebyly příliš přesvědčivé, a proto nikdo nepovolil. Poté se kníže na chvíli zamyslel a následně prohlásil, že rezignuje pouze společně s guberniálním prezidentem Thunem. Zřejmě nechtěl, aby odpovědnost za svatodušní bouře padla pouze na jeho hlavu. Zaskočený Thun, který dosud vykonával svůj úřad s velikým zapálením, pečlivě zvažoval svou odpověď. Po menší odmlce nakonec souhlasil, ale měl jednu striktní podmínku. Tou bylo, aby Klezanský a Mensdorff okamžitě převzali jejich pozice v čele země. Oba dvorští komisaři váhali a vymlouvali se, že by odstoupení prezidenta gubernia mohlo situaci ve městě ještě více zkomplikovat. Hrabě Mensdorff začal být nejistý, jelikož měl v tomto případě převzít pozici vrchního generála, a náhle ustoupil. Zaváhání dvorské komise znamenalo novou příležitost pro Thuna a Windischgrätze, kteří se chopili iniciativy a opět převzali své funkce. Tím vyjednávání skončilo, aspoň prozatím.¹¹¹

Ještě ten den večer přijali dvorští komisaři dvě delegace. První vedl starosta Wanka společně s JUDr. Karlem Leopoldem Klauďym zastupujícím studentské legie, ti přinesli odpověď povstalců na Windischgrätzovy požadavky z minulého dne. Hlavní podmínku samozřejmě představovalo odvolání vrchního generála, jako další požadovali propuštění studentů zajatých při dobývání

¹¹⁰ ROUBÍK, s. 281.

¹¹¹ KAZBUNDA, s. 258–259.

Karolina, odvolání granátnických oddílů, které se chovaly velice krutě a mohly za vyvolání nepokojů. Boje mezi armádou a povstanci měly přestat v momentě, kdy vůdci barikád a proti nim stojící velitelé vojenských jednotek dají povel ke složení zbraní. Městské hlídky měly probíhat jako před povstáním, tedy střídavě mezi armádu a obyvatelstvem. Druhá deputace v čele s Braunerem, který právě přijel z Vysokého Mýta, požadovala totéž. Nesmlouvavý kníže Windischgrätz trval na stanovených podmínkách, takže se komisi nepodařilo najít kompromis, ale zařídila alespoň propuštění zajatců z Karolina jako výměnu za propuštěného hraběte Thuna.¹¹²

Záložní plán vytvořený velitelským štábem měl definitivně převážit misky vah na stranu kontrarevoluce. Windischgrätz, jakožto zkušený generál, nechtěl ponechat věci náhodě. Byl si velice dobře vědom, že boji o každou barikádu měly vojenské oddíly čím dál tím větší ztráty a s přibývajícím dnem, by se rovněž projevil nedostatek potravin, který by se při dalších střetech uvnitř města mohl stát klíčovým. Z těchto důvodů nařídil vrchní generál stažení všech vojsk z vnitřního města na levý břeh Vltavy. Dne 15. června okolo druhé hodiny ranní začal tichý přesun všech jednotek z pravého břehu přes řetězový most na Malou Stranu. Při odchodu byly zničeny veškeré vojenské zásoby a vše ostatní, co armáda před povstanci nestačila odnést. Ráno byla vojenská posádka připravena na Hradě, Petříně a v Mariánské baště.¹¹³ Povstanci se ústupu armády velice divili, někteří si dokonce mysleli, že zvítězili, ale skutečnost byla jiná.¹¹⁴ Po prozkoumání celé situace a zjištění, že se vojsko pouze stáhlo, začala v 8 hodin povstalecká palba na malostranskou obsluhu děl. Střílelo se z Mostecké věže, okolních barikád, Podskalí a i z dalších míst. Palbu opětovalo i vojsko, které za použití děl odstřelovalo především dvě barikády v Mostecké věži a Křížovnické ulici, které bránily průchodu přes Karlův most. Konflikt trval celé dopoledne a poničil i okolní domy.¹¹⁵

¹¹² ROUBÍK, s. 283.

¹¹³ KAZBUNDA, s. 260.

¹¹⁴ BAJEROVÁ, s. 153.

¹¹⁵ KAZBUNDA, s. 260.

Nový pokus o vyjednávání příměří proběhl až po dvanácté hodině, kdy byla palba zastavena. Na Pražský hrad se vydalo několik zástupců národní gardy, pražského měšťanstva a studentů. Přítomní byli i oba vládní komisaři a prezident gubernia Thun. Zpočátku nechtěla žádná ze stran ustoupit a obě trvaly na identických požadavcích jako při prvním vyjednávání – zastavení palby, zrušení vojenských opatření a především odvolání Windischgrätze, ten naopak žádal bezpodmínečnou kapitulaci Prahy. Pražané si stáli nesmlouvavě za svým a překvapivě uspěli. Tíživá situace donutila knížete Windischgrätze k odstoupení ze své pozice.¹¹⁶ Vínu za vlastní rezignaci přisuzoval vládní komisi, ta prý svým příjezdem vše jen zkomplikovala, jelikož se podle Windischgrätze chystala Praha v brzké době kapitulovat.¹¹⁷ Jeho místo převzal hrabě Mensdorff, který byl již připraven se dočasně ujmout vojenského velení. O zvratu událostí byla informována vídeňská vláda a také starosta Wanka, který měl zařídit odstranění barikád. Pražské bouře mohly tedy skončit mírem již tento den, ale záhy se vše znovu obrátilo.¹¹⁸

Vojáci byli Windischgrätzovým odstoupením zklamáni. Část důstojnického sboru v čele s polní podmaršálek Khevenhüllerem knížete písemně přesvědčovala, aby neodstupoval a ubezpečovala ho v oddanosti vojenské posádky. Tato podpora a pak také nesouhlas s abdikací přiměla Windischgrätze uvažovat o stáhnutí své rezignace a návratu do čela armády.¹¹⁹ V podvečer se dvorská komise chtěla přesvědčit, zda se skutečně začalo s odstraňováním barikád. K jejich údivu nebyla odklizená ani jedna, naopak se ještě zesilovaly a upevňovaly. Wankovo oznámení rezignace vrchního generála bylo pozměněno a povstalci chápáno jako porážka rakouské armády. To vojsko odmítalo a začalo se připravovat na další boje. V tomto okamžiku si i kníže Windischgrätz uvědomil, že k uklidnění povstání nedojde a na žádost svých mužů znovu převzal velení.¹²⁰

¹¹⁶ MAHLER, s. 233–234.

¹¹⁷ KAZBUNDA, s. 262.

¹¹⁸ MAHLER, s. 234.

¹¹⁹ ROUBÍK, s. 286.

¹²⁰ KAZBUNDA, s. 263.

Boje se okolo třetí hodiny rozpoutaly nanovo. Praha byla opět pod palbou dělostřeleckých baterií a přestřelka přes Vltavu pokračovala. Jako záminka pro obnovení bojů posloužilo napadení několika vojáků chasníky z Helmovských mlýnů. Bombardování mělo podobné cíle jako dopoledne – barikády na Karlově mostě, sousedící křižovnický klášter, Klementinum a staroměstské mlýny. Mezitím se v Klementinu sešlo několik předních radikálů pražské revoluce. Mimo Friče, Sabiny, Sladkovského a ostatních se schůze zúčastnilo také několik členů rozpuštěného Slovanského sjezdu. Například Bedřich Bloudek a František Alexandr Zach z Moravy, Slovák Ľudovít Štúr a revoluční anarchista Rus Mikhail Bakunin, který se aktivně zapojil do plánování dalšího povstaleckého postupu. Navrhoval obsazení Staroměstské radnice a nahrazení pražského magistrátu povstaleckou diktátorskou komisí. Byl přesvědčen, že se starosta přiklonil na stranu kontrarevoluce, ale ten doposud s mírovými úmysly zastupoval především zájmy revoluce. Porada skončila jmenováním předního revolučního výboru, který měl za úkol koordinovat následný postup revoluce. V jeho čele měl být respektovaný nejvyšší velitel, ale jelikož bylo na nějaké rozsáhlejší změny příliš pozdě, tak se výbor k žádné větší akci nedostal.¹²¹

4.4 Závěrečné dny

Dalšího rána v pátek 16. června byl všude klid. Pražané pokračovali v deputacích se stále totožnými požadavky. Ještě více apelovali na Windischgrätzovo odstoupení, odvolání armády, uvolnění komunikace a amnestii všech povstalců. Thun a vládní komisaři vyslance odmítali. Jejich včerejší prohlídka města a odpolední boje je utvrdily v domnění, že je uklidnění mírovou cestou nemožné. Proto nyní stáli za vrchním generálem a požadovali konečnou kapitulaci Prahy. Současně došlo v povstaleckých řadách ke zlomu. Vyčerpanost ze čtyřdenních bojů přiměla bohatší vrstvy liberální buržoazie k přesvědčení, aby kývly na Windischgrätzovy podmínky – odklizení barikád a složení zbraní. Stoupenci nižších vrstev a radikálního křídla kapitulovat odmítali, ale měšťané na ně nebrali ohled. Rovněž byla do Vídně vyslána deputace, která měla prezentovat původní

¹²¹ MAHLER, s. 234–235.

požadavky a informovat vládu o situaci ve městě. Deputace vedená purkmistrem Wankou společně s několika loajálními občany vyrazila na Pražský hrad, aby vládním komisařům nabídla v podstatě kapitulaci měst.¹²² To znamenalo ukončení bojů a odklizení barikád, na které požadovali čas do nedělního rána. Klezanský a hrabě Mensdorff na podmínky kývli, ale vynutili si 14 osob, které se podle nich podílely na řízení celého povstání. Z řad liberálů se jednalo o Friče, MUDr. Františka Cyrila Kampelíka, Klaudyho a jiné. Také požadovali některé radikály, především mladého Friče a K. Sladkovského.¹²³ Při návratu na Staré Město, přibližně v 6 hodin večer, začalo opět hřmění děl a tentokrát byla palba ještě silnější než v minulý den. V tu samou chvíli přecházelo vojsko s bílou vlajkou Karlův most, aby po dohodě obsadilo Staré Město, znenadání padl výstřel ze staroměstských mlýnů a z příměří se náhle stala katastrofa.¹²⁴

Ráno zavládla v Klementinu nervozita. Student Frič se nejprve snažil zamezit jakémukoli průchodu přes Karlův most, aby případná delegace s kapitulací nemohla projít, ale bezvýsledně. Následně se na Staroměstské radnici pokusil zastavit odklizení barikád, poněvadž se při obsazení Prahy obával vojenského teroru. Jeho snaha zvrátit kapitulaci byla marná a Bakuninův plán na svržení městského zastupitelstva byl již nerealizovatelný. Odpolední schůze radikálů v Klementinu měla vyřešit začínající rozpad revolučních sil. Hlavní radikální vůdci povstání se rozhodli pro přivedení posil z venkova. Tohoto úkolu se ujal mladý Frič a vydal se pro pomoc někam do jižních Čech. I když se bohaté měšťanstvo snažilo vzdát, bojující proletariát společně se studenty dál odhodlaně bránil své pozice na barikádách. V tom je nejvíce podporovalo radikální vedení, které bylo rovněž odhodlané v boji pokračovat.¹²⁵

Nové ostřelování měl na svědomí kníže Windischgrätz, který nerespektoval dohodnuté mírové podmínky a rozhodl se vyhlásit vlastní ultimátum. Rovněž oznámil svůj návrat do čela armády. Pražané měli do 12

¹²² Tamtéž, s. 236.

¹²³ ROUBÍK, s. 288.

¹²⁴ MAHLER, s. 238.

¹²⁵ Tamtéž, s. 222.

hodin následujícího dne, tedy 17. června, bezpodmínečně kapitulovat, složit zbraně, odstranit všechny barikády, demontovat pontonový most přes řeku v Podskalí a vydat požadované osoby. Pokud nebudou v daném čase všechny podmínky splněny, dojde k dalšímu, ještě silnějšímu bombardování města. Vyhláška se v ulicích objevila až časně z rána 17. června a kromě Windischgrätze ji podepsal též prezident zemského gubernia Thun.¹²⁶

Silné a ohromně ničivé bombardování mělo ve městě katastrofální dopad. Několik střel zasáhlo staroměstské mlýny a vodárnu, což vedlo k obrovskému požáru, který začal zhruba ve 21 hodin a rychle se šířil i na okolní budovy, například na protější Colloredo-Mansfeldský palác. Pražští obyvatelé se snažili požár všemožně hasit, ale salvy z pušek a palba z děl jim v tom bránily. Oheň se nakonec podařilo dostat pod kontrolu jen díky bezvětří a odhodlání dělníků, kteří se nebáli střelby a požár uhasili. Neustála palba a zmatek způsobený vzplanutím staroměstských mlýnů též demoralizovala některé povstalce, ti se začali zbavovat zbraní a opouštěli barikády. Dál bojoval akorát odhodlaný proletariát. Dělostřelecké baterie utichly až po půlnoci. Intenzivní střelba ve městě napáchala obrovské škody. Mnohé Pražany zachvátila panika. Kromě požáru, okolo kterého bylo rušno až do ranních hodin, bylo vojskem rozstříleno také mnoho dalších staveb na pravém břehu. Odhaduje se, že z děl bylo za celé povstání na město vystřeleno přibližně 500 různých projektilů. Přestřelka ručními zbraněmi trvala ještě o něco déle, asi do tří hodin.¹²⁷

Purkmistr Wanka, který byl velice znepokojen zkrácením dohodnuté lhůty, se ráno znovu vydal na Hrad, kde tentokrát vyhledal Thuna a předložil mu kapitulaci města. Mimo jiné žádal o prodloužení ultimáta, aby mohly být splněny všechny ústupky. Na mysli měl zejména požadované osoby, které nebyly v Praze k zastihnutí.¹²⁸ Kníže Windischgrätz nakonec stíhání nepřítomných rukojmí odvolal a kapitulací podmínky posunul na osmou hodinu večer.¹²⁹ Mezitím

¹²⁶ KAZBUNDA, s. 268–269.

¹²⁷ MAHLER, s. 239–341.

¹²⁸ ROUBÍK, s. 291.

¹²⁹ KAZBUNDA, s. 269.

Rieger a několik umírněných liberálů vypracovali vlastní podmínky kapitulace, které se zdály výhodnější. Vyslaná deputace jednala s vládní komisí a navrhovala: „*okamžité odstranění barikád a vydání zbraní všemi civilními osobami kromě příslušníků národní gardy a dobrovolnických městských ozbrojených sborů, mimopražští studenti měli ihned opustit město a pražské dělnictvo mělo být opatřeno legitimacemi svých zaměstnavatelů. Thun a Windischgrätz měli podržet své funkce, mělo skončit veškeré nepřátelství, všichni zajatci a rukojmí měli být propuštěni a proti účastníkům povstání nemělo být zavedeno soudní stíhání. Vojsko se mělo vrátit s velkou slávou a zvučnou hudbou do svých objektů na Starém i Novém Městě, ovšem střežení městských bran mělo být znovu svěřeno národní gardě, která však neměla do města vpouštět venkovský lid.*“¹³⁰ Vládní komisaři byli ochotní na požadavky přistoupit, ale kníže Windischgrätz nehodlal dělat žádné ústupky a Riegrovu petici odmítl.¹³¹

Revoluční Praha nemohla vojenské přesile už déle vzdorovat a nezbylo jí nic jiného než se vzdát a přistoupit na Windischgrätzovy neúprosné podmínky. Nejhouževnatěji se bránilo obyvatelstvo Podskalí, kde se místní dělníci velice dobře opevnili a postavením pontonového mostu mohli komunikovat s venkovem. Konečná kapitulace je příliš netěšila, jelikož museli most odstranit. Bezpodmínečná kapitulace znamenala ve městě vyhlášení stanného práva, lidé, až na členy národní gardy, odevzdávali zbraně a život v ulicích se na několik dní úplně zastavil. Tím skončily šestidenní svatodušní bouře, které uzavřely českou revoluční kapitolu v roce 1848.¹³²

4.5 Následky svatodušní bouří

Po porážce revoluce, která byla nadobro potlačena 17. června, kdy se pražský bojující lid musel vzdát, byla nálada velmi sklíčená. Pražské obyvatelstvo si začínalo uvědomovat dlouhodobější následky, které svatodušní boj na barikádách přinesl. Tento revoluční konflikt postihl téměř celou českou společnost. Vše bylo

¹³⁰ MAHLER, s. 243–244.

¹³¹ BAJEROVÁ, s. 176.

¹³² MAHLER, s. 245.

pod kontrolou armády, nebylo povoleno vydávat tisk, a dokonce byly zavřeny i všechny obchody. Nejvíce tato situace poškodila zejména „českou elitu“, která by nebyť toho incidentu téměř jistě dosáhla lepšího postavení pro český národ.¹³³ Naproti tomu posílila pozici vládních orgánů, především guberniálního prezidenta Thuna, kterému se podařilo 26. června zrušit *Národní výbor*, 29. června odvolat prozatímní českou vládu a o několik dní později zakázat spolek *Svornost*. Následnou snahou o svolání zemského sněmu, což předseda vlády Pillersdorf odmítal, začal pomalu ztrácet loajalitu u vídeňské vlády a 17. července 1848 byl ve funkci nahrazen baronem Karlem Mescérym.¹³⁴

Dohru mohla mít také pražská deputace vyslaná 16. června k vídeňské vládě. Ta dorazila do Vídně o den později v sobotu 17. června. O jejím příchodu byl již ministerský předseda Pillersdorf informován. Aby zamezili možným dohadům, že vnik povstání je způsoben národnostním rozdělením, byla delegace tvořena Čechy i Němci. Mezi nejvýznamnější české představitele patřil JUDr. Sladkovský a JUDr. Klauďy, mezi německé pak například profesor Haimerl. Večer je přijal samotný hrabě Pillersdorf a vyslechl si jejich podmínky. Na prvním místě žádali odvolání Windischgrätze, dále požadovali beztrestnost všech účastníků bojů, stažení vojka, zastavení dělostřelecké palby, propuštění zajatců a střídavé hlídkování armády a občanů. Pillersdorf se druhý den po poradě s ostatními ministry rozhodl deputaci vyhovět. Zpět do Prahy se zástupci vraceli ve velice výhodné situaci, jenomže mezitím se české hlavní metropole vzdala. O zbytek se postarali hrabě Thun a Windischgrätz, kteří informovali Vídeň o kapitulaci povstalců a vojenské kontrole celého města. Čímž přesvědčili vládu, aby přijmutí požadavků odvolala.¹³⁵

V neděli 18. června vyhlásil Windischgrätz nad Prahou a jejím okolím v okruhu 15 km výjimečný stav. Také vytvořil vyšetřovací komisi řízenou generálem Khevenhüllerem, která se měla postarat o zatýkání a stíhání všech

¹³³ RANDÁK, Jan, *Kult mrtvých. Smrt a umírání v revoluci 1848*, Praha 2007, s. 146.

¹³⁴ ŠTAIF, s. 75–76.

¹³⁵ KAZBUNDA, s. 270.

účastníků povstání.¹³⁶ V několika dnech se podařilo zadržet kolem 260 osob, ze kterých byla uvězněna pouze třetina. Nejhledanější osoby převážně z řad radikálů, Frič, Sladkovský a jiní, opustili město ještě před závěrečnou kapitulací, takže zůstaly na svobodě. Vyšetřování všech viníků odpovědných za boj s vládními jednotkami probíhalo měsíc a po celou dobu bylo tvrdě kritizováno českými liberály.¹³⁷ I když je pražský červnový ozbrojený konflikt v porovnání s Vídní nebo dalšími evropskými městy považován co do rozsahu spíše za menší, stal se pro několik lidí osudným. Počet padlých obětí není dnes přesně znám, ale většina autorů se přiklání k údajům, které získali z dobového tisku. Na straně revoluce se počet obětí odhaduje na 43 mrtvých a 63 raněných. Nutné je podotknout, že zveřejněný počet všech padlých byl téměř jistě zredukován tehdejšími úřady, takže údaje mohou být zkreslené.¹³⁸ Naproti tomu armáda ztratila téměř 100 mužů, mezi kterými bylo ovšem jen 18 mrtvých. Dohromady tedy přišly v boji obě strany o takřka 224 osob.¹³⁹

Windischgrätzovo vítězství nad pražským povstáním znamenalo významný kontrarevoluční obrat v celé habsburské monarchii a odstartovalo následné potlačení zbylých revolučních ohnisek.¹⁴⁰

¹³⁶ VONDRA, Roman, *Svatodušní bouře. Pokus o revoluční povstání v Praze v červnu roku 1848*. In: Akademický bulletin 18, 2008, 6, s. 8.

¹³⁷ KLÍMA, *Revoluce*, s. 64.

¹³⁸ RANDÁK, s. 145.

¹³⁹ SVOBODA, s. 33–34.

¹⁴⁰ KLÍMA, *Revoluce*, s. 81–82.

5 ZÁVĚR

Jednou z klíčových událostí tak zvaného „dlouhého 19. Století“ se bez pochyb stala revoluce 1848–1849, kdy se téměř celá Evropa zapojila do bojů za národní a osvobozenécké hnutí. Ty se nevyhnuly ani mnohonárodnostnímu rakouskému císařství a Čechám, které měly na revolučních událostech významný podíl. Celý český rok 1848 pak vyvrcholil krvavou zápletkou v podobě pražských červnových svatodušních bouří, kdy celé město zaplavily barikády a začaly několikadenní boje mezi obyvatelstvem a rakouskou armádou.

Celý rok 1848 a s ním spojené dění na kontinentě se v Čechách začíná projevovat počátkem března, kdy se pražští liberální a radikální demokraté rozhodnou pro svolání první veřejné schůze do Svatováclavských lázní, kde se měly projednávat národní politické požadavky. Z toho shromáždění vzešel několikačlenný *Svatováclavský výbor*, který připravil konečnou petici císaři. Mezitím došlo ve Vídni k pádu Metternichovy absolutistické vlády a rovněž bylo přislíbeno vydání ústavy. Tento sled událostí vyvrcholil odesláním pražské deputace, která byla 22. března přijata samotným císařem, ale dopadla neúspěchem. Neuspokojivá odpověď přiměla české politické hnutí k vytvoření druhé petice, na kterou odpověděl císař vydáním kabinetního listu z 8. dubna, ve kterém byla plněna převážná většina českých požadavků. Kabinetní list přinesl celou řadu změn, například nového guberniálního prezidenta hraběte Lva Thuna, dále rozšíření a přejmenování *Svatováclavského výboru* na *Národní výbor*, zrovnoprávnění českého jazyka s německým a další. Rovněž zapříčinil pomalý rozkol mezi pražskými Čechy a Němci. K úplnému rozdělení mezi oběma politickými tábory došlo až při odmítnutí účasti v celoněmeckém parlamentu. Tato problematika německé otázky způsobila rozruch ve všech ostatních slovanských státech na území monarchie a přispěla k uspořádání Slovanského sjezdu, který byl přerušen až pražským červnovým povstáním. Významná událost se stala 25. dubna, kdy byla vydána první rakouská ústava a s ní spojené další vídeňské nepokoje. Podobně na tom byla také Praha, kde došlo k několika občanským bouřím, po kterých proběhla první svobodná volba nového

purkmistra. V květnu pak největší rozruch způsobily dvě osobnosti, které se významně účastnily nadcházejících událostí. Již avizovaný hrabě Thun a zastánce starého režimu kníže Windischgrätz.

Důležitou roli při potlačování revolučních povstání hrála armáda, která v roce 1848 mnohokrát zasahovala, a nebylo tomu jinak ani při pražských svatodušních bouřích. Kostru pravidelné rakouské armády tvořily v té době tři základní skupiny jednotek, které se dále dělily na několik podskupin. Výraznou úlohu při pacifikaci Prahy sehrály především jednotky granátníků a dělostřelectvo, jehož palba měla nedozírné následky. Počátkem roku bylo v Čechách dislokováno přibližně 20 000 mužů rozmístěných v různých armádních sborech vedených vrchním generálem, který měl v případě potřeby k ruce také čtrnáct velitelů. Nejpočetnější posádkou byla bezpochybně ta pražská se šesti pěšími prapory, třemi granátníckými a jedním dělostřeleckým plukem společně s ženisty. S příjezdem vrchního generála zpět do hlavní české metropole přišla také řada vojenských opatření, která se týkala nejen města, ale také celých Čech, což nakonec výrazně přispělo k potlačení pražské revoluce. Oproti připravené armádě byli pražští povstalci v nevýhodě. Povstání se účastnilo jen několik městských ozbrojených sborů společně se studenty a proletariátem. Jednalo se zejména o studentskou legii a spolky *Slavie* a *Svornost*. Nejpočetnější a nejvyzbrojenější ze všech sborů byla pražská národní garda. Ta ovšem zůstala nestranná nebo se přidala k armádě. Důležitým faktorem celých bouří se stala organizace a výzbroj. Proti skvěle disciplinované a vybavené armádě stálo obyvatelstvo, které v těchto ohledech pokulhávalo. Většinu dobrovolnických skupin vyzbrojovaly úřady, takže počet střelných i sečných zbraní byl omezen, což hrálo při vypuknutí bouří významnou roli. Ozbrojeny byly pouze některé městské spolky a legie. Z tohoto důvodu došlo v prvních několika hodinách povstání k přepadávání hlídkujících vojáků, strážnic a dalších míst, kde se obyvatelstvo mohlo vyzbrojit a zásobovat municí.

Návrat knížete Windischgrätze byl pražskými obyvateli vnímán velmi negativně. Ihned po svém nástupu začal podnikat přísná vojenská opatření a

připravovat armádu na boj s revolucí. S přibývajícím časem rostlo ve městě napětí, které vyvrcholilo několika veřejnými schůzemi, na kterých se probíral postup proti vojenským opatřením a samotnému vrchnímu generálovi. Nejangažovanější byli v této věci studenti, kteří se společně s několika dalšími Pražany domnívali, že se schyluje k plánovanému vojenskému převratu. Proto se rozhodli pro vyslání petice s několika požadavky. Ty Windischgrätz striktně odmítl. Následovala další chůze, která vyvrcholila uspořádáním „sbratřovací mše“ na Koňském trhu.

Nastal další den, 12. červen, a s ním v jedenáct hodin dopoledne i avizovaná mše, na které se sešlo několik tisíc obyvatel pocházejících z nejrůznějších vrstev. Po skončení celé manifestace se početná skupinka Pražanů rozhodla projevit svou nespokojenost s Windischgrätzovým působením ve městě a vydala se ke generálnímu velitelství v Celetné ulici. Přicházející dav obyvatelstva se před budovou dostal do střetu s oddílem granátníků, kteří tvrdě zakročili a odstartovali tak pražské svatodušní bouře. Během několika hodin vyrostlo ve městě mnoho barikád, na které reagovalo vrchní velení a vyhlásilo pohotovost.

Odpolední boje se z blízkosti generálního velitelství postupně přesouvaly do ostatních ulic a zbytku města. Pro vojsko bylo důležité zajistit hlavní komunikace a spojení s Malou Stranou, což se podařilo. Mnohdy chaotická obrana barikád a nejednotné povstalecké velení rozdrobené na několik míst nemělo proti vycvičené a organizované armádě mnoho šancí na úspěch. Pomyslnou baštou povstalců se stalo Klementinum, kde si vydobylo vůdčí postavení několik radikálů, například student Frič. O vypuknutí nepokojů se velmi brzo dozvěděl také prezident zemského gubernia Thun, který se ihned vydal vzniklou situaci řešit, jenomže byl cestou několika povstalcí poznán a odveden do Klementina, kde byl radikály držen jako rukojmí. První den bojů skončil až po dvanácté hodině večer. Druhý den, 13. června, se Windischgrätz snažil s povstalcí vyjednávat, ti odmítli, a tak boje pokračovaly. Mezitím se do konfliktu rozhodlo vložit městské zastupitelstvo společně s pražskými liberály.

Těm se podařilo přesvědčit povstalce k propuštění Thuna, ale ani tento krok přiměřeně nepřinesl. O celé události byla tento den informována také vídeňská vláda. Ta vytvořila dvoučlennou vládní komisi, která vyrazila do Prahy, kde měla potřebnými opatřeními revoluci vyřešit. Komisaři jednali s purkmistrem, zástupci občanů i studenty, všichni požadovali Windischgrätzovu rezignaci, která by celé povstání uklidnila. To se ovšem nepodařilo a boje tedy pokračovaly. V noci ze 14. na 15. června nechal Windischgrätz stáhnout armádu z vnitřního města a přesunul všechny oddíly na Malou Stranu, kde zaujaly výhodná vyvýšená postavení, odkud mohly město dělostřelecky ostřelovat. Ráno 15. června se rozpoutala další přestřelka, při které armáda neváhala použít také děla. Odpoledne se situace uklidnila a na Hrad, kde se nacházela dvorská komise a vrchní generál, se vydala deputace, které se podařilo přimět Windischgrätze k abdikaci. Toto náhlé vyústění situace mělo celý konflikt ukončit, ale nestalo se tak a okolo třetí hodiny začalo nové bombardování.

Další den, 16. června, se na přání důstojnického sboru podporovaného vojáky Windischgrätz opět ujal velení a vyhlásil nad Prahou ultimátum. Současně přišel zlom v povstaleckých řadách, kdy se bohatší měšťané rozhodli pro vyjednávání s dvorskou komisí o přijetí kapitulčních podmínek. Proti tomuto rozhodnutí se postavili zejména radikálové, ale na jejich názor nebyl brán žádný ohled. Rovněž byla do Vídně vyslána deputace, které měla o celé situaci informovat vládu a prezentovat původní pražské požadavky se záměrem odvolání vrchního generála a stažení vojska. Kníže Windischgrätz dohodnuté podmínky mezi vládní komisí a městskými vyslanci odmítl respektovat a nařídil ničivé bombardování města. To mělo za následek rozsáhlý noční požár, po kterém ráno 17. června Praha definitivně kapitulovala.

V neděli 18. června byl nad Prahou a jejím okolím v okruhu 15 km vyhlášen výjimečný stav. Také byla vytvořena vyšetřovací komise, která se měla postarat o zatýkání a stíhání všech účastníků povstání. Pražský ozbrojený konflikt byl v porovnání s ostatními městy považován spíše za menší. Celková bilance obětí obou táborů se odhaduje na 61 mrtvých převážně z řad povstalců a

163 zraněných. Následky revolučního konfliktu postihly téměř celou českou společnost. Nejvíce tato situace poškodila zejména „českou elitu“, která by téměř jistě dosáhla lepšího postavení pro český národ. Naproti tomu se posílila pozice vládních orgánů, byl zrušen *Národní výbor*, prozatímní české vláda a všechny další ústupky, které doposud české hnutí získalo.

Pražskými svatodušními bouřemi vyvrcholilo české revoluční hnutí v roce 1848 a významně se tak zapsalo do historie 19. Století. Krvavé potlačení červnového povstání lze v širším kontextu rovněž označit za významný obrat revoluce 1848–1849 nejen v habsburské monarchii, ale také v celé Evropě.

6 SEZNAM KOUŽITÝCH ZDROJŮ

ARBES, Jakub, *Episody z roku 1848*, Praha 1940.

BAJEROVÁ, Anna, *Svatodušní bouře v Praze r. 1848 ve světle soudního vyšetřování*, Plzeň 1920.

BĚLINA, Pavel, HLAVAČKA, Milan, TINKOVÁ, Daniela, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XI. a. 1792–1860*, Praha 2013.

ENDRES, Robert, *Revolution in Österreich 1848*, Wien 1947.

FISCHER, Ernst. *Österreich 1848. Probleme der Demokratischen Revolution in Oersterreich*. Wien 1946.

HAVRÁNEK, Jan, *Böhmen im Frühjahr 1848. Vorbild der nationalen Problematik in Europa für dar folgende Jahrhundert*. In: TIMMERMANN, Heiner (ed.), 1848. *Revolution in Europa. Verlauf, politische Programme, Folgen und Wirkungen*, Berlin 1999, s. 183–198.

HELFERT, Josef Alexander, *Der Prager Juni-Aufstand 1848*, Prag 1897.

HLAVAČKA, Milan, *Böhmen und die Habsburgermonarchie im Revolutionsjahr 1848/49*. In: TIMMERMANN, Heiner (ed.), 1848. *Revolution in Europa. Verlauf, politische Programme, Folgen und Wirkungen*, Berlin 1999, s. 199–208.

KAZBUNDA, Karel, *České hnutí roku 1848*, Praha 1929.

KAZBUNDA, Karel, *České hnutí roku 1848. Podle nových archivních pramenů povahy úřední*. In: *Český časopis historický* 34, 1928, 1, s. 25–121.

KLÍMA, Arnošt, *Revoluce 1848 v českých zemích*, Praha 1974.

KLÍMA, Arnošt, *Rok 1848 v Čechách*, Praha 1949.

KOLEJKA, Josef, *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848–1849*, Praha 1989.

KREIBICH, Karl, *Die Deutschen und die böhmische Revolution 1848*, Berlin 1952.

KŘÍŽEK, Jaroslav, *Národní gardy v roce 1848. K otázce první ozbrojené moci buržoasie v Čechách*, Praha 1954.

MAHLER, Oldřich, BROFT, Miroslav, *Události pražské v červnu 1848*, Praha 1989.

- PÁLKA, Petr, *Habsburská monarchie a Kroměříž v letech 1848–1849*, Kroměříž 1998, s. 98.
- PERNES, Jiří, FUČÍK, Josef, HAVEL, Petr, *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*, Praha 2003.
- PŘENOSIL, Jiří, *Pražští univerzitní studenti v revolučním roce 1848*. In: RATAJOVÁ, Jana, CAJTHAML, Petr (ed.), *Pražský student. Univerzitní studenti v dějinách Prahy. Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008–1. února 2009*, Praha 2008, s. 64.
- RANDÁK, Jan, *Kult mrtvých. Smrt a umírání v revoluci 1848*, Praha 2007.
- ROUBÍK, František, *Český rok 1848*, Praha 1948.
- ŘEZNÍČEK, Václav, *1848. Denopis důležitých a důležitějších událostí roku toho především v Praze*, Praha 1897.
- SVOBODA, Zbyšek, *Pražské červnové povstání 1848 a pouliční boje na barikádách*. In: *Časopis Historického ústavu Armády České republiky* 47, 1998, 4, s. 3–37.
- ŠTAIF, Jiří, *Revoluční léta 1848–1849 a české země*, Praha 1990.
- ŠTAIF, Jiří, *Revoluce 1848–1849 a počátky občanské společnosti v českých zemích*. In: SKŘIVÁNEK, Milan (ed.), *Národní obrození a rok 1848 v evropském kontextu*, Litomyšl 1998, s. 71–84.
- UDAL'COV, Ivan I., *Z dějin národních a politických bojů v Čechách roku 1848*, Praha 1954.
- VONDRA, Roman, *Svatodušní bouře. Pokus o revoluční povstání v Praze v červnu roku 1848*. In: *Akademický bulletin* 18, 2008, 6, s. 6–8.
- ŽÁČEK, Václav, *Josef Václav Frič*, Praha 1979.

7 RESUMÉ

The revolutionary wave started spreading from the beginning of 1848 throughout Europe and did not bypass Bohemia either. The events inspired by the movement in other countries quickly accelerated, which resulted in several events aimed at obtaining partial autonomy of Bohemia from dependency on the Austrian Empire. The course of the matters was promising but everything was frustrated by the Prague June Pentecostal Uprising, which was the climax of the Czech revolutionary movement. It was also related to the following events in the European context and became a significant milestone of the Czech history in the 19th century.

The objective of the bachelor thesis is to analyse the causes, course and consequences of the Prague uprising, which took place from 12. to 17. June in the revolutionary year 1848, which is also known as the „Pentecostal Uprising”. The paper is also focused on the main stakeholders and their roles in the June revolution. An overview of the most important Czech events, which significantly influenced the outbreak of the June uprising, is not missing either.

The Czech revolutionary movement began in March in 1848, when started the first public meeting in the St. Wenceslas' spa. In the course of time came into being many of concessions in Vienna government. These concessions were summarized into a document, which was the Cabinet certificate in 8. April. Prague's ratios began slowly as well as escalating, which caused several events, among other things, split between Czechs and Germans, because of the involvement of the German of parliament and also the release of the first Austrian Constitution, which was returned to the absolute old roots and caused a stir in the whole monarchy. The already tense situation, got worse at the end of may, when unpopular Chief General Prince Windischgrätz returned to Prague. He was a supporter of the old time and its strict military measures culminated in 12. June, when after ceremonial fraternization mass in Wenceslas Square and the following protest in front of the building of the general headquarters, where the first clash between the army and the Prague citizens took place, which caused the

outburst of the Pentecostal Uprising. When the uprising occurred a few turns, which caused the government commission from Vienna, and a deputation of Prague's population, but to the peaceful solution did not result. Bad arming and organization was an important factor on the side of the rebels, because they couldn't fight against better disciplined armed forces. The rebellion was finally ended when a strong bombardment from the high places on the left bank of the Vltava river, after which, the morning of 17. June, the city surrendered. Victory of Windischgrätz had very large consequences, which hit mainly the Czech political movement. Above the Prague was declared State of siege and were cancelled all previous concessions of the emperor and the Vienna government, also the position of government bodies was strengthened, which gradually cancelled the Czech political institutions.

When elaborating the bachelor thesis, I was using especially Czech and German literature. I consider primarily the book by Oldřich Mahler and Miroslav Broft called *Události pražské v červnu 1848* the most important monography for writing my paper. In addition to that, I used several complex books dedicated to the Czech environment in 1848, for example *Český rok 1848* by František Roubík or *České hnutí roku 1848* written by Karel Kazbunda. A whole book by Anna Bajarová called *Svatodušní bouře v Praze r. 1848 ve světle soudního vyšetřování* is dedicated to the Prague uprising and its consequences. The study *Revoluční léta 1848–1849 a české země* published by Jiří Štaif also deals with the revolutionary events in Bohemia. From the German literature, I used several monographies by authors like Robert Endres, Ernst Fischer or Karl Kreibich, who dealt with the issues of the revolution in 1848 in their books. Furthermore, I can state for example two articles from the magazine *1848. Revolution in Europa: Verlauf, politische Programme, Folgen und Wirkungen* by historians Jan Havránek and Milan Hlavačka.

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Josef Václav Frič

Zdroj: VONDRA, Roman, *Svatodušní bouře - pokus o revoluční povstání v Praze v červnu roku 1848*. In: Akademický bulletin [online], [cit. 2016-04-17]. Dostupný z: <http://abicko.avcr.cz/2008/6/05/svatodusni-boure--pokus-o-revolucni-povstani-v-praze-v-cervnu-roku-1848.html>.

Příloha č. 2 – kníže Alfred Windischgrätz

Zdroj: *Windischgrätz Alfred, kníže, hrabě Eglofský a Siegenský, c. k. polní maršál*. In: 1711-1918 [online], [cit. 2016-04-17]. Dostupný z: <http://www.abc-bitvy.estranky.cz/clanky/windischgratz.html>.

Příloha č. 3 – Leopold Lev hrabě z Thunu a Hohenštejna

Zdroj: *Lev Thun-Hohenstein*. In: Wikipedia [online], [cit. 2016-04-17]. Dostupný z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Lev_Thun-Hohenstein#/media/File:Leo_von_Thun-Hohenstein.jpg.

Příloha č. 4 – Hořící staroměstské mlýny v červnu 1848

Zdroj: *Dědictví revoluce 1848-1849*. In: Akademický bulletin [online], [cit. 2016-04-17]. Zdroj: <http://abicko.avcr.cz/2008/3/04/4-gallery.html>.